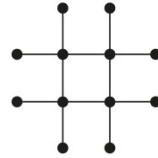

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSFAKULTET

VID

Kampen for tilgivelsen

Tilgivelseserfaringer fra krenkede mennesker og deres møte med kirken. Hvilke erfaringer har hatt betydning for forståelse av tilgivelse, og hvilken rolle spiller kirken i forhold til den enkeltes erfaring?

Liv Nesse Amundsen

Veileder

Kari Karsrud Korslien

VID vitenskapelige høyskole

Det teologiske Menighetsfakultet

AVH5070 Masteravhandling (30 ECTS)

Master i diakoni

Mai 2018

Antall ord: 26 179

Sammendrag

Denne masteroppgaven setter søkelyset på enkeltmenneskets forhold til fenomenet tilgivelse, og hvordan mennesker opplever møtet med kirken og hvilken rolle erfaringene herfra har hatt for egen forståelse av tilgivelse. Problemstillingen lyder: *Tilgivelseserfaringer fra krenkede mennesker og deres møte med kirken. Hvilke erfaringer har hatt betydning for forståelse av tilgivelse, og hvilken rolle spiller kirken i forhold til den enkeltes erfaring?*

For å besvare problemstillingen valgte jeg å bruke empirisk undersøkelse med kvalitative forskningsintervju som metode. Rammeverket for undersøkelse finner jeg i Denham, Neal, Wilson, Pickering og Boyatziz' definisjon på tilgivelse, samt Kleivens beskrivelse av maktens betydning for tilgivelse.

Det kom fram i studien at intervjupersonene opplevde uttalt og uuttalt forkynnelse om tilgivelse i kirken, ofte forstått som tilgivelseskrav. Kravene var i liten grad med på å bygge opp mennesker, snarere kom det fram at intervjupersoner har valgt å forlate kirken som et resultat av det de opplever som urimelige krav og reaksjoner. Kirkens forkynnelse om tilgivelse ble oppfattet som uklar og problematisk, og som liten hjelp for prosessen. Spørsmålet ble belyst i konteksten rundt bønnen Vår Far, og her utfordres kirkens undervisning og forkynnelse både når det gjelder ord, sanger og handling.

Det kom også fram en differanse mellom teori og praksis når det gjaldt hva som initierte å gå inn i en tilgivelsesprosess, teorien tok i liten grad høyde for menneskers egen evne til å initiere en tilgivelsesprosess uten at den som krenker angrer eller ber om tilgivelse. I teorien omtales å tilgi uten innrømmelse av skyld som betingelsesløs tilgivelse og som en overraskende og ufortjent gave, mens studien viser at de krenkede i stor grad initierte tilgivelsen selv på betingelse av at de slapp negative følelser som hat og bitterhet. Intervjupersonene beskriver alle at de er i en tilgivelsesprosess initiert av seg selv, men at de ikke er i mål.

Diakoniens særskilte rolle som kirkens omsorgstjeneste kan være et godt utgangspunkt for å utvikle en bevisst forkynnelse og en kultur for hvordan møte mennesker som har opplevd krenkelser. Regler, forskrifter, beredskapsplaner og kompetanse er viktige nøkkelord, sammen med fokuset på kirkens rolle som medvandrer.

Forord

Det er mange som fortjener en takk for at denne oppgaven ble en realitet. Først og fremst dere som lot dere intervju: tusen takk for tid, åpenhet og ærlighet. Jeg er så ydmyk og så takknemlig for alt jeg har fått lære! Årene som masterstudent har gitt meg mye, ikke minst vennskap jeg setter utrolig høyt. Kari Jordheim og Tron Fagermoen har vært kloke og rause fagansvarlige, alltid klare med en klapp på skuldra, et glimt i øyet eller tid til en frustrert samtale. Ingvild og Ingelin- takk for oppmuntringer, hjelp, gjennomlesning, tips, latter og gode samtaler over indisk mat. Forelesere og andre medstudenter har betydd mer for meg enn noen aner, og vært en motivasjon til å ferdigstille studiet når det har røynt på. Gaute- takk for at nettopp du lyttet til og pratet med meg om ideen til denne oppgaven, det ga meg motet til å fortsette, Liv Helene takk for mange samtaler og at du har troen på meg! Veileder Kari Karsrud Korslien; takk for oppmuntring, pinking og begrensninger. Det er godt med noen som ser litt tydelig når en selv sitter i tåka! Takk til staben i Randaberg menighet med kirkeverge Rune Skagestad i spissen, som la til rette for at jeg kunne fortsette med oppgaven, og staben i SMISO med leder Lasse Hjelmervik, som la til rette for at jeg kunne avslutte den. Takk til Monica og Gro for oppmuntringer, pushing og ideer, og gode samtaler over te- og kaffekopper. Ikke minst takk til familien for å legge til rette; mamma, pappa og Lars; herlig med en heiagjeng, og ikke minst de kloke og kreative tankene til min far som har gitt meg nye måter og spenstige innfallsvinkler å se det meste på. Sondre, Johan og Signe Ingeborg – dere gjorde det greit å reise bort, og fantastisk å komme hjem. Arild: du la til rette, støttet, heiet, trøstet og finansierte. Takk.

Kvitøy, mai 2018

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Forord	3
1 Innledning	7
<i>1.1 Bakgrunn for oppgaven:</i>	<i>7</i>
<i>1.2 Aktualitet og diakonal kontekst</i>	<i>8</i>
<i>1.3 Problemstilling</i>	<i>10</i>
<i>1.4 Presentasjon av metode og rammeverk</i>	<i>11</i>
<i>1.5 Begrepsavklaringer</i>	<i>12</i>
1.5.1 Tilgivelse	12
1.5.2 Diakoni:	13
1.5.3 Skam og skyld	13
1.5.4 Krenker og den krenkede	14
<i>1.6 Formålet med studien</i>	<i>14</i>
<i>1.7 Prosjektets plassering og annen forskning</i>	<i>15</i>
<i>1.8 Studiens struktur</i>	<i>16</i>
2 Teori	17
<i>2.1 Tilgivelse som handling og prosess</i>	<i>18</i>
2.1.1 Tilgivelse som etisk kall	18
2.1.2 Tilgivelse som samhandling	19
<i>2.2 Tilgivelse som moralsk valg</i>	<i>20</i>
2.2.1 Moralkodeks	20
2.2.2 Tilgivelse til det beste for seg selv	21
<i>2.3. Tilgi oss vår skyld, slik vi og tilgir våre skyldnere</i>	<i>22</i>
2.3.1 Tilgivelse som produkt, ikke premiss	23
2.3.2 Gjenopprettelse av relasjoner	24
<i>2.4 Tilgivelse og forsoning</i>	<i>26</i>
3 Metode	28
<i>3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag og valg av metode</i>	<i>28</i>
<i>3.2 Forskningsprosessen og overveielser underveis i studien</i>	<i>29</i>
3.2.1 Utvalg	29

3.2.2 Innsamling av materiale	31
3.2.3 Transkriberingsprosessen	33
3.2.4 Om materialet	34
4 Analyse av materialet	36
4.1 <i>Tilgivelse som handling og prosess</i>	36
4.1.1 Innholdsforståelse	37
4.1.2 Prosess og handling	38
4.1.3 Sammendrag	40
4.2 <i>Tilgivelse som moralsk valg, og erfaringer fra kristen kontekst</i>	41
4.2.1 Valg	41
4.2.2 Erfaringer fra kristen kontekst	43
4.2.3 Hjelp fra andre	48
4.2.4 Sammendrag	49
4.3 <i>Tilgi oss vår skyld slik vi tilgir våre skyldnere – hvordan bør kirken møte utfordringer rundt tilgivelse?</i>	50
4.3.1 Møtet med ”våre skyldnere”	51
4.3.2 Sammendrag	56
4.4 <i>Tilgivelse og forsoning, erfaringen sett i nåtid</i>	56
4.4.1 Sammendrag	57
5 Drøfting	59
5.1 <i>Tilgivelse som prosess og handling</i>	59
5.2 <i>Tilgivelse som moralsk valg</i>	61
5.2.1 Å holde ”telefonlinja” åpen	62
5.2.2 Å sette ord på det som har skjedd	63
5.2.3 Skam	64
5.2.4 Skyldspråk	64
5.3 <i>Tilgi oss vår skyld slik vi tilgir våre skyldnere</i>	65
5.4 <i>Tilgivelse og forsoning: å forsone seg med seg selv</i>	66
6 Konklusjon og utblikk	68
6.1 <i>Funn</i>	68
6.2 <i>Utblikk: begrensninger og relevans</i>	68
Litteratur	70

Vedlegg	73
<i>Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring</i>	73
<i>Vedlegg 2: Intervjuguide</i>	74
<i>Vedlegg 3: Anonymisert presentasjon av intervjupersonene:</i>	75
<i>Vedlegg 4: Utblikk</i>	76

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven:

Veien blir i stor grad til mens man går, og noen ganger kaster fortida lange skygger, selv om man tror man har gått videre. Samtidig som jeg begynte arbeidet med masteroppgaven i diakoni, ble jeg invitert til en samtale¹ med en av pastorene i en større frimenighet i Stavangerområdet. Han hadde bedt meg si noe om hvordan jeg hadde opplevd å ”komme tilbake” til kristenlivet som voksen, med et samlivsbrudd og et nytt ekteskap i bagasjen. Samtalen var spennende, jeg fortalte om hvordan det oppleves at fellesskapet har retningslinjer som fratar meg muligheten for verv og tjeneste, og hvor utfordrende det er når en som brennende ”nykristen” oppfatter seg selv som et problem i menigheten. Pastoren lyttet, og flere ganger kommenterte han at dette ikke var en problemstilling i menigheten hans. Videre løp samtalen til emner som flyktninger, traumatiserte mennesker, mennesker som hadde opplevd vold og krenkelser, og flere ganger gjentok han at dette ikke var noe problem i hans menighet. Da jeg til slutt dristet meg til et litt provoserende ”hvorfor”, slo det ham: Det var ikke et problem fordi *de ikke var der!* Han, som leder, visste knapt om noen gjengiftede i menigheten, langt mindre noen som hadde vært utsatt for vold og krenkelser. Han kjente ikke til (større) konflikter eller krangler, og han kjente ikke til om noen ble mobbet i eller utenfor fellesskapet. Statistisk sett er det jo flere i denne store menigheten som har vært utsatt for dette, men enten bærer de det i det stille, eller de gjør som de skilte i menigheten tilsynelatende gjorde: de slutter.

En annen samtale fikk også stor betydning i oppstarten av oppgaven, biskop emeritus Ernst Baasland tok seg tid til en prat med utgangspunkt i boka *Veien til forsoning. Tilgivelsens hemmelighet* (2009) skrevet i etterkant av den såkalte ”Baasland-saken” i media. Dette var en samtale preget av stor fagkompetanse, stor bibelkunnskap og enkeltmenneskets egne tanker og utfordringer med tilgivelse. Tilgivelse angår alle mennesker, og jeg ønsket på bakgrunn av egeninteresse for emnet, samt etter innspillene fra mine samtalepartnere, å fokusere på tilgivelse etter krenkelse.

¹ Invitert på bakgrunn av intervju i Sambåndet desember 2013

1.2 Aktualitet og diakonal kontekst

Tittelen på oppgaven; Kampen for tilgivelsen, har et tilnærmet populistisk preg, men bærer også med seg en deskriptiv klang av at tilgivelse ikke (nødvendigvis) er så enkelt tilgjengelig. Noe av utgangspunktet for oppgaven har vært å belyse tilgivelse, og hvordan mennesker kan utfordres av tilgivelse. Tilgivelse er et interessant fenomen som man tidlig introduserer til barn for å lære dem samhandling med andre, ofte på en svært enkel måte; ”dersom du innrømmer at det var din feil, tilgir jeg deg.” Innrømmelse av skyld kan se ut som et premiss for barns tilgivelse, og vi ønsker å sosialisere barn inn i samfunnet. Tilgivelse er likevel langt mer komplekst enn barnets innrømmelse av skyld og innlært automatisert tilgivelse. Tormod Kleiven skriver i artikkelen ”Makt til å tilgi” i *Tidsskrift for sjelesorg* (2016) at ”tilgivelse (...) må forstås i kontekst, men at det likevel har intuitivt et universelt preg” (Kleiven, 2016, s.152).

Under arbeidet med oppgaven i 2017-2018 ”eksploderte” #MeToo-kampanjen på sosiale medier, og den fikk store ringvirkninger. Kampanjen ble startet av skuespilleren Alyssa Milano i etterkant av avsløringene rundt en kjent filmregissør som hadde benyttet posisjonen sin til å begå seksuelle krenkelser. I løpet av kort tid spredte kampanjen seg fra filmbransjen til andre arenaer med mennesker i maktposisjoner, og i Norge fikk kampanjen store konsekvenser for en del politiske partier, bedrifter og organisasjoner. Biskopen i Møre, Ingeborg Midtømme, gikk i et intervju med NRK Møre og Romsdal ut med egne opplevelser knyttet til grenseoverskridende atferd i kirkelig sammenheng som hun aldri meldte fra om (Vartdal & Nøsen, 2017). I kjølvannet av #MeToo-kampanjen dukket en rekke andre kampanjer opp, blant dem #churchtoo. Flere av beretningene som kommer fram i kampanjene viser manglende reaksjoner på varsling, men også dårlig håndtering fra ledelse, hvor man blir bedt om å dysse ned sakene slik at menigheten, pastoren eller det politiske partiet ikke tar skade. Reimunn Førsvoll (2003) beskriver i boka *Fra synd, fra sorg, fra fare. Seksuelle overgrep i kirke og samfunn* hvordan det tilsynelatende kan virke som om det å melde fra om overgrep eller grenseoverskridende atferd kan oppleves som om varsleren selv har ansvaret, eller at det legges lokk over slik at det ikke skal skade forkynneren eller fellesskapet (Førsvoll, 2003, s. 211-212). Tar vi på alvor disse beskyldningene kan det tyde på at det er mange hendelser som ”dysses ned” av hensyn til andre, og at det å varsle kan være svært krevende. Kampanjene kan kritiseres for å navngi mennesker, for å komme med falske anklager og for å være skadelidende for uskyldig tredjepart (familie, venner, barn), samtidig

vil jeg for denne oppgavens del peke på at mange av sakene omhandler manglende innrømmelse av skyld fra krenkeren, eller manglende aksept og mistro i miljøet rundt, og at dette ser ut til å være en merbelastning for de som er krenket.

Den norske kirkes plan for diakoni (2008) definerer diakoni som ”(...) kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet” (Kirkerådet, 2008, s. 7). Kamp for rettferdighet kan blant annet forklares som å plassere ansvar og avklare hvilken skyld partene i en konflikt har, og eventuelt bidra til et oppgjør eller en forsoning, som da kirken i 1997 ba om unnskyldning for overgrepene som ble begått mot samefolket i fornorskingsprosessen, fra 1850 og fram til 1960. Innrømmelse av skyld kan være starten på en forsoningsprosess som kan være viktig for enkeltmennesker og folkegrupper. Diakonien skal bidra til at enkeltmennesket møtes med nestekjærlighet, fellesskapet skal ha rom for de Jesus omtaler som ”mine minste” (Matt.25, 35-46), og tanken om evangeliet i handling avspeiler en aktiv, tilstedeværende diakoni. I et diakonifaglig perspektiv kan holistisk omsorg for mennesket ivareta både sosiale, fysiske, psykiske og åndelige behov. Disse behovene må ses samlet, og ikke som separate sider av menneskelig virkelighet (Dietrich, Jørgensen, Korslien & Nordstokke, 2014, s. 2).

Everett L. Worthington (2005) skriver i boka *Handbook of forgiveness* om hvordan begrepet tilgivelse har endret seg fra å være knyttet til det religiøse, og til å forskes vitenskapelig på. ”Forgiveness is also now a science” (Worthington, 2005, s. 1-2), skriver han, og forklarer det med studier gjort knyttet til mennesker med depresjon, sinneproblemer, håpløshet og traumer, hvor det å arbeide aktivt med tilgivelse viste seg å ha positiv effekt. Det ble også avdekket at selv om begrepet tilgivelse fortsatt hadde en ”religiøs” klang og tilhørighet, tilhørte ordet og begrepet alle mennesker, og ble brukt på flere områder i samfunnet (Worthington, 2005, s. 1-2). Leer-Salvesen (1999) peker i boka *Tilgivelse* på forskjellen mellom skyldspråk og konfliktspråk, og selv om skyldbegrepet har en mer negativ klang enn konfliktbegrepet, er det et språk folk flest bruker; ”det var ikke min skyld!”, men samtidig står en i fare for å forvalte begrepet mer som en beskrivelse av menneskelig væren enn menneskelige handlinger (Leer-Salvesen, 1999, s. 18-21).

Jeg vil våge påstanden at man ikke skal gå langt før man møter utfordringer rundt begrepet tilgivelse. Litteraturen er full av fortellinger om uoppgjorte konflikter, i moderne tid finner vi

for eksempel Vigdis Hjorts roman *Arv og miljø* (Hjort, 2016) som skildrer lengselen etter å tilgi, behovet for anerkjennelse og behovet for innrømmelse av skyld, og Heidi Lindes *Talte dager* (Linde, 2017) hvor et brått dødsfall som gjør det for sent å si unnskyld er temaet, mens av eldre litteratur er Henrik Ibsens dikt *Terje Vigen* fra diktsamlingen *Digte* (Ibsen, 1871) et godt eksempel. Mennesker på dødsleiet ber om tilgivelse, drapsdømte ønsker å ses på som noe mer enn en gjerningsmann, Nelson Mandela spiste lunsj med sin fangevokter og tilga, forbundspresidenten i Tyskland ba Polen om tilgivelse på vegne av det tyske folket (Leer-Salvesen, 1999, s. 9-15). I 2013 sendte NRK en dokumentar om Kjetil Klungland som tilga sin fars drapsmann, noe som fikk stor oppmerksomhet (Magnus og Snekvik, 2013).

1.3 Problemstilling

Behovet for tilgivelse kan romme ”små” ting som å ødelegge noe, såre noen, eller mer alvorlige ting som langvarig mobbing, vold og overgrep. Dette allmenne forholdet til tilgivelse og bruken av ordet, samt litteraturens og filmens mange beskrivelser av konflikter, skyld og tilgivelse, vekker spørsmålet om hvordan vi som kirke kan møte mennesker og forholdet til tilgivelse; er vi bevisst hvilket språk vi bruker, og hvordan ta på alvor i arbeidet som gjøres i møte med mennesker fra vugge til grav.

Tittelen på oppgaven er Kampen for tilgivelsen. Dette indikerer at tilgivelse er en prosess, en ”kamp”, som i noen tilfeller er enkel, mens i andre tilfeller betydelig mer utfordrende. Det er heller ikke alltid samsvar mellom krenkelsens alvorlighetsgrad og evnen til tilgivelse, og det ligger mye makt i å forvalte tilgivelse (Leer-Salvesen, 1999, s.15). Jeg vil i studien utforske makten som ligger i tilgivelse, både hos den krenkede og hos krenkeren, og hvilke dilemmaer som kan oppstå i kjølvannet av forkynnelse og moralske normer. Kleiven (2016) beskriver krenkelser som misbruk av maktposisjon, og siterer John W. de Gruchy på at tilgivelse er ”turning of the tables”; maktbalansen endres ved at den krenkede ser krenkeren i lys av noe annet enn krenkelsen (Kleiven, 2016, s. 161-162). Jeg har på bakgrunn av dette formulert følgende hovedspørsmål for denne studien:

Kampen for tilgivelsen. Tilgivelseserfaringer fra krenkede mennesker og deres møte med kirken. Hvilke erfaringer har hatt betydning for forståelse av tilgivelse, og hvilken rolle spiller kirken i forhold til den enkeltes erfaring?

Jeg avgrenser oppgaven til å omfatte voksne mennesker med en form for kristen tilhørighet. Emnet er stort, og kan omfatte så mye, men jeg velger å holde fokuset på denne gruppen for å kunne finne sammenlignbare utsagn som er relevante i forhold til oppgaven, og for å sette fokuset der jeg som diakon har møtt utfordringer hos mennesker. Informantene presenteres grundigere under punkt 3.2.1. Informantene har vært utsatt for ulike former for krenkelser; seksuelle overgrep, vold, mobbing, samlivsbrudd og konflikter knyttet til det å bryte med et ”smalt” kristent miljø. Jeg avgrenser også studien til å handle om ”vanlig” sjelesorg, samtaler, råd, forkynnelse og kultur som finnes i kristne miljø, ikke til traumebehandling eller annen form for terapi. I sosiale grupper finner vi både skrevne og uskrevne regler, og noen av informantene brukte metaforen ”det sitter i veggene” som et bilde på de reglene man opplever eller mener å oppleve i gruppen, uten at de nødvendigvis uttales så tydelig.

1.4 Presentasjon av metode og rammeverk

Det er store ulikheter knyttet til forståelsen av begrepet tilgivelse, og det finnes mange definisjoner, men på bakgrunn av begrepets allmenne bruk i språket knyttet til spørsmål rundt skyld og konflikter, kombinert med den religiøse tilknytningen begrepet har (hatt), vil jeg ta utgangspunkt i Denham, Neal, Wilson, Pickering og Boyatziz definisjon av tilgivelse (Denham, Neal, Wilson, Pickering & Boyatziz 2005, s. 129). Dette fordi denne definisjonen dekker perspektivene studien belyser, og fordi den er romslig og på den måten dekker utfordringen ved å avgrense og definere begrepet tilgivelse. I tillegg bruker jeg Kleivens beskrivelse av maktens betydning for tilgivelsen (Kleiven, 2016) fra artikkelen ”Makt til å tilgi” (Kleiven, 2016, s.151-168) som rammeverk. I teori-, analyse- og drøftingsdelene vil jeg henvise til annen relevant litteratur, deriblant Huges artikkel ”Skal vi tilgi mer enn Gud?” fra 1991, gjengitt i *Tidsskrift for sjelesorg 1, 2017* (Hauge, 2017, s. 4-17).

Denne studien er en empirisk undersøkelse med kvalitative forskningsintervju (Thagaard, 2013, s. 97) av fem voksne personer (24-55 år) spredd over Sør-Norge. Informantene har alle erfaring fra ulike former for krenkelser, og har en viss tilknytning til kristne miljø. Som rammeverk for spørsmål og intervjuguide ligger Denham et al. (2005) sin definisjon av tilgivelse, bibelens mange henvisninger om tilgivelse, deriblant bønnen i Vår Far; tilgi oss vår skyld slik også vi tilgir våre skyldnere (Matt 6, 12), Kleivens maktperspektiv på tilgivelse (Kleiven, 2016), og Løgstrups etiske fordring (Løgstrup, 1991). På bakgrunn av dette vil jeg

lage en analyse av informantenes innholdsforståelse av begrepet, erfaring med å være i tilgivelsesprosessen, opplevelse av kirkens rolle med positive og negative erfaringer, samt refleksjon over hvilke råd de vil gi kirken i møtet med spørsmålet, med utgangspunkt i hvor de befinner seg i tilgivelsesprosessen og i kirkelandskapet. Resultatet fra analysen vil jeg bruke i en drøfting hvor styrker og svakheter i kirkens møte med mennesker utfordres, og jeg forsøker å identifisere hva kirken og diakonien kan lære, og hvordan vi best mulig kan møte mennesker som står i tilgivelsesprosesser på.

1.5 Begrepsavklaringer

1.5.1 Tilgivelse

Begrepsforståelsen tilknyttet ordet tilgivelse er i stor grad individuell, og med store variasjoner. Jeg ønsker å belyse begrepet fra ulike synsvinkler, og redegjør nærmere for dette i teoridelen. Tilgivelse er knyttet til å bli tilgitt og å gi tilgivelse. Denham, et al. (2005) forstår begrepet slik i artikkelen "Emotional Development and Forgiveness in Children: Emerging Device" (Denham et al., 2005, s. 129):

Forgiveness is a transformation of one's affect, cognitive judgments, and motivations toward an offender. The victim makes an assessment of the harm done and acknowledges the perpetrator's responsibility but voluntarily chooses to cancel the debt, giving up the need for revenge, punishments, or restitution (Denham et al 2005, s. 129).

Ut fra denne definisjonen handler tilgivelse om en endring både hos den krenkede og hos krenkeren. Endringen består blant annet i å legge bort skyldspørsmålet, og de negative følelsene knyttet til handlingen. Følelsene til begge parter er betont i definisjonen, tilgivelse skjer på dypere plan enn på det rent praktiske, og kan derfor være både tidkrevende og utfordrende. Filosofen Espen Gamlund (2009) har skrevet en doktorgrad om tilgivelse, og peker på at vår definisjon av begrepet påvirkes av hvilken moralsk verdi vi tillegger tilgivelse (Gamlund, 2009, s. 18). Gamlund peker på at tilgivelsen ikke kan defineres entydig siden det i stor grad er et verdispørsmål, men han peker på tre sentrale elementer jeg velger å ta inn i definisjonen: 1: Tilgivelse er en handling eller en prosess. 2: Tilgivelse forutsetter en krenkelse eller gal handling. 3: Det forutsetter at offeret gir slipp på, eller kommer over vreden og hevnen (Gamlund, 2009, s. 22-37).

Begrepet tilgivelse er vanskelig å ”lukke” i en klar definisjon, men momentene over vil jeg ta med i studien. Dette tar jeg som et av utgangspunktene i analyse- og drøftingsdelen, kapittel 4 og 5.

1.5.2 Diakoni:

I problemstillingen omtales ikke ordet diakoni eksplisitt, derimot brukes ordet ”kirke” for å beskrive møtet mennesker har med fellesskapet som noe større enn en enkelt gruppe eller person. Når jeg i oppgaven omtaler diakoni velger jeg Den norske kirkes plan for diakoni (2008) sin definisjon: ”Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet” (Kirkerådet, 2008, s. 7). Definisjonen omfatter hele kirken, ikke bare knyttet til oppgaven diakoni, eller stillingen som diakon.

1.5.3 Skam og skyld

Skam og skyld er begreper for to ulike følelser. Begrepene blandes ofte sammen og omtales på mange måter som det samme, men det er nødvendig å skille begrepene. Follesø (2003) beskriver den fenomenologiske ulikheten ved å henvise til at skyld omhandler handlingen, ikke personen som gjør handlingen, mens skam omhandler identiteten, det er ”den andres øye inn i seg selv” (Follesø, 2003, s. 101-102). Farstad (2011) omtaler Jan-Olav Henriksens differensiering av skam: diskresjonsskam, sårbarhetsskam og patologisk skam, og definerer den allmennmenneskelige skammen som sårbarhetsskam. Her påpekes det hvordan det menneskelige behovet for anerkjennelse og menneskets sårbarhet i hvordan vi tror vi framstår. Hun beskriver videre Kaufmans skille mellom vond skam og vond, internalisert skam, hvor skam kan repareres ved at brutte relasjoner gjenopprettes, mens den internaliserte skammen oppstår når mennesker internaliserer onde objekter (hendelser), og gjør seg selv til den onde part, ”det er noe feil ved meg”, skammen oppleves destruktiv (Farstad, 2011, s. 42-73). Tangney, Boone og Dearing (2005) omtaler skyld og skam som et ”moralsk barometer” som hindrer oss i å utføre handlinger mot andre, og på den måten har en positiv rolle. Hos mennesker som er utsatt for krenkelser kan skam og skyld være med på å bryte ned og til å ta på seg skylden for det de har blitt utsatt for. Dette kan være med på å gjøre prosessen med tilgivelse vanskelig, ikke minst å kunne tilgi seg selv for hendelser andre har påført (Tangney, Boone & Dearing, 2005, s. 143-144). Leer-Salvesen (1999) peker på at skyldfølelsen ikke

alltid er sann, ”den kan melde seg med full tyngde der den slett ikke har noe å gjøre, og den kan glimre med sitt fravær der den absolutt burde være” (Leer-Salvesen, 1999, s. 83-84). Han påpeker videre at sunn skyldfølelse er det som oppstår hos krenkeren, mens falsk og usunn skyldfølelse er det som plager den krenkede, og Leer-Salvesen peker på muligheten for kirker og felleskap som grosted for falsk skyldfølelse (Leer-Salvesen, 1999, s. 85).

Skam og skyld kan være positive, ”moralske barometre” hos mennesker, men kan også være destruktive dersom følelsene får grobunn på feil vilkår. For mennesker som sliter etter store krenkelser, kan det være nødvendig å plassere skyld og skam hos krenkeren og ikke hos seg selv for å kunne starte prosessen med å ”tilgi seg selv” for en krenkelse påført av andre (Tangney et al., 2005, s. 143-144).

1.5.4 Krenker og den krenkede

Jeg velger i denne oppgaven å omtale personene som har gjort noe mot et annet menneske som har opplevdes krenkende eller sårende, som krenker, mens den som det ble gjort mot omtales som den krenkede. Ordene er ikke fullgode, men er de mest hensiktsmessige i denne studien. Ordet ”offer” er et innholdsmettet ord, og ingen av informantene kaller seg selv offer (per i dag). Informantene bruker få karakteristikk av seg selv eller krenkeren, kun de som har vært utsatt for seksuelle overgrep og vold omtaler til tider krenker(ne) som overgriper, men i det store og hele bruker de ord som beskriver relasjonen overgriper har; for eksempel far, bror, mor eller kamerat.

1.6 Formålet med studien

På kirkenivå/diakonalt nivå vil studiets formål være å bidra til å øke kunnskap og bedre praksisen i møtet med mennesker som utfordres av tilgivelsesspørsmålet. Kirken har en diakonal oppgave, og gjennom studien ønsker jeg å bevisstgjøre diakoner, frivillige og prester på hvordan forkynnelse, formidling og språkbruk kan bidra til å skape åpenhet og frimodighet blant mennesker som opplever tilgivelsen som noe tilnærmet en kamp. Ved å identifisere styrker og svakheter, vil studien kunne være med på å legge grunnen for praksiser som oppleves inkluderende og kan være en hjelp til å bearbeide utfordringer knyttet til tilgivelse. Den norske kirkes plan for diakoni (2008) omtales diakoni blant annet som ”(...) å elske hverandre og utøve omsorg for hverandre som medmennesker” (Kirkerådet, 2008, s. 9-10). På

diakonalt nivå vil studien utfordre hvordan kirken møter mennesker og hvordan relasjoner omtales, samt være med på å avdekke eventuelle mangler i teori og vanlig praksis i kirken.

På individnivå vil studiens formål være å bidra til at den enkelte får redskap og hjelpemidler til å få et sunt forhold til utfordrende opplevelser, og kunne anvende linjene som kommer fram i forskningsmaterialet til å få kunnskap om hva som kreves av mennesker når det kommer til tilgivelse. I tillegg vil anerkjennelsen av utfordringene rundt tilgivelsen kunne være en hjelp til å akseptere at tilgivelse er en krevende prosess, og en forståelse av at en ikke er alene om å oppleve det slik.

På samfunnsnivå vil formålet være å tydeliggjøre at kirken er en naturlig del av samfunnet, og at diakonien kan være med på å bidra til at mennesker kan få bedret livskvalitet, noe som igjen har effekt for samfunnet, anerkjennelse og forståelse kan gi mennesker en lettere hverdag, og kanskje forhindre at mennesker blir sykemeldte, men får hjelp til å finne styrke i å bearbeide hendelser.

1.7 Prosjektets plassering og annen forskning

Tilgivelse som begrep har bånd til religion og tro, og var lenge oppfattet som et forhold mellom den enkelte og Gud. Worthington (2005) beskriver at selv ikke-religiøse mennesker forholder seg til tilgivelse på en ”religiøs” måte og bruker ordet på samme måte som religiøse mennesker (Worthington, 2005, s. 2). Samfunnet har blitt stadig mer sekularisert, og forståelsen av tilgivelse blir mer personlig, og om begrepet ikke har endret betydning, så har måten vi snakker om tilgivelse på endret seg. De siste tiårene har det blitt gjort en hel del forskning på emnet tilgivelse, både innen psykologi og teologi, og det har skjedd et paradigmeskifte i hvordan vi forholder oss til tilgivelse; tidligere var det sterkt knyttet til tro og religion (forholdet til Gud), mens i vårt mer sekulariserte samfunn har tilgivelse i større grad blitt et personlig spørsmål (Gamlund, 2009, s. 9-10). Ifølge Worthington (2005) begynte man vitenskapelig forskning på tilgivelse som fenomen i midten av 1980-årene, med teologen Lewis Smedes i spissen. Forskningen begynte da å interessere seg for tilgivelsens betydning for den enkeltes mentale helse (Worthington, 2005, s. 1-2).

Denne studien er tverrfaglig orientert, med hovedfokus på etikk. Jeg tar for meg voksne menneskers forhold til tilgivelse i en kristen kontekst, hvor de både er (har vært) en del av et

religiøst fellesskap, og er postmoderne mennesker i en sekularisert verden. For å belyse det etiske spørsmålet hvordan kirken og diakonien kan møte mennesker som bærer med seg erfaringer det kan være vanskelig å tilgi, og hvilke dilemmaer møter vi i forhold til forkynnelse, normer og regler, uttalt og uuttalt, vil det være relevant å søke etter svar også innenfor den psykologiske, pedagogiske, filosofiske, teologiske og til en viss grad den fenomenologiske disiplin. Jeg bruker forskning av blant annet etiker og teolog Paul Leer-Salvesen, professor i diakonivitenskap Tormod Kleiven, filosof Espen Gamlund, filosof og teolog Knud Eilert Løgstrup, samt forskning samlet av psykolog Everett L. Worthington Jr.

1.8 Studiens struktur

I innledningsdelen gjorde jeg kort rede for metode og teoretisk rammeverk som brukes i studien. I det påfølgende kapittel 2 vil jeg gjøre rede for Denham et al. sin definisjon av tilgivelse, og veve inn annen relevant litteratur, blant annet Gamlunds tre tilgivelseselementer, Kleivens maktperspektiv på tilgivelsen og Løgstrups etiske fordring for å utdype rammeverket. I del 2 av kapitlet gjør jeg greie for teori rundt det å tilgi knyttet til tilgivelse som kristen ”dyd” og spørsmålet om alt skal tilgis uansett, blant annet med teori fra Kleiven, Leer-Salvesen og Hauge. I kapittel 3 presenterer jeg metoden jeg tok i bruk i studien, og drøfter etiske og metodiske utfordringer og overveielser jeg gjorde underveis. I kapittel 4 analyserer jeg datamaterialet med fokus på innholdsforståelse, opplevelse av, og refleksjon over tilgivelse. Jeg ønsker å identifisere forståelsen informantene har av tilgivelse, og hva de opplever som utfordrende knyttet til kristne miljø. Mine fortolkninger og vurderinger av det empiriske materialet baseres på min forforståelse og anvendt teori. I kapittel 5 bruker jeg funnene fra analysedelen til en drøfting om forståelse og erfaringer, og hvordan funnene kan bidra til å identifisere god praksis, og få bedre forståelse for hvordan man formidler, forkynner og underviser om tilgivelse. Avslutningsvis vil jeg i kapittel 6 oppsummere funnene gjort i studien, reflektere rundt begrensninger og utfordringer med studien, og kort avklare studiens relevans i et utblikk.

2 Teori

I innledningsdelen pekte jeg på at det er utfordrende å gi en konkret definisjon av fenomenet tilgivelse. Forståelsen er preget av enkeltmenneskets egen erfaring og verdisyn (Gamlund, 2009, s. 18), og at tilgivelse i stor grad oppfattes ulikt av mennesker. Denham et al. (2005) omtaler følelsene både hos den som ber om tilgivelse og den som tilgir som sentrale, og at tilgivelse fordrer en endring hos begge parter (Denham et al., 2005, s. 129). Kleiven (2004) peker på at forutsetning for tilgivelse er vilje til å bære konsekvensen (av sin synd) (Kleiven, 2004, s. 94). Dette forutsetter at ansvaret plasseres der det skal, på krenkeren, og det innebærer at den skyldige er villig til å ta konsekvensen.

Tilgivelse er en sentral del av kristendommen, og det er nevnt og beskrevet flere ganger i Bibelen. Tilgivelse omtales både mellom Gud og mennesker, men også med en mellommenneskelig veiledende funksjon: Da gikk Peter til ham og spurte: «Herre, hvor mange ganger skal min bror kunne synde mot meg og jeg likevel tilgi ham? Så mange som sju?» «Ikke sju ganger», svarte Jesus, «men jeg sier deg: sytti ganger sju!» (Matt 18, 21-22).

Kleiven omtaler i boka *Når den utsatte blir usynlig – om seksuelle overgrep i kristne miljøer* (2004) den kristne menigheten som ”legemliggjøringen av Kristus, og vi som tilhører menigheten er organisk bundet både til Kristus og til hverandre”. Forsamlingen består av mennesker som Gud har tilgitt syndene til, og derfor kan kalle seg Guds barn, mennesker som står i en form for særstilling i forholdet til Gud (Kleiven, 2004, s. 32-37). Politimester og statsadvokat Bjørn Hareide uttaler til Gunnar Ringheim i boka *Det som ikke skulle skje* (2015) om utfordringen ved å etterforske seksuelle overgrep i kristne miljø, og hvordan en må kjenne til de religiøse mekanismene for å forstå avhengighetsforholdet mellom overgriper og offer (krenker og den krenkede). Avhengighetsforholdet som gjør seg gjeldende i et kristent fellesskap kan være av familiær karakter, og det kan være utfordrende for utenforstående å forstå hvorfor det kan være vanskelig å anmelde eller komme ut av avhengighetsforhold (Ringheim, 2015, s. 204-212).

2.1 Tilgivelse som handling og prosess

Tilgivelse kan aldri kreves, det kan bare gis (Kleiven, 2004, s.95), selv om et tilgivelseskrav fra krenkeren kan sette i gang en prosess som gjør at den krenkede tilgir. Dersom kravet derimot oppleves som et krav om automatisk tilgivelse om krenkeren ber om det blir det ikke rom for en slik prosess. Kleiven (2016) hevder at ansvars plassering og et avgjørende oppgjør er nødvendige premisser for at den krenkede skal kunne tilgi krenkeren (Kleiven, 2016, s. 153). Han beskriver tilgivelse som grunnstammen i den kristne tro; Gud tilgir fordi det utilgivelige er gjort opp (Kleiven, 2016, s. 152). I kristen sammenheng kan dette oppleves som et slags dilemma; den kristne forsamling består av tilgitte syndere, ”Som Herren har tilgitt dere, skal dere tilgi hverandre” (Kol 3,12-13). Dette kan oppleves som et slags tilgivelseskrav, og Kleiven (2004) peker på faren ved at tilgivelsesbegrepet kommer opp som en ”løsning” der det egentlig ikke er en løsning; kravet om tilgivelse kan derimot bli en splittelse (Kleiven, 2004, s. 90-105).

2.1.1 Tilgivelse som etisk kall

Leer-Salvesen (1999) beskriver den kristne urmenigheten som et fellesskap med konflikter om etikk, samlivsspørsmål og teologi, og at fokuset og oppfordringen om å tilgi hverandre begrunnes på flere måter, blant annet som et kristologisk og teologisk begrunnet etisk kall til å leve i Jesu etterfølgelse (Leer-Salvesen, 1999, s. 164-166). Dersom tilgivelsen får en slik plass i våre fellesskap, kan fenomenet begrunnes og forklares slik: Gud tilgir den som selv tilgir. Dette etiske imperativet møter vi i flere av tekstene om Guds nåde; du skal gi fordi du selv har fått. Du skal tilgi fordi du selv er tilgitt. Lest slik, blir tilgivelseskravet tydelig; en må tilgi fordi en selv har blitt tilgitt. Etikk og gudsforhold kan leses på samme måte: dersom jeg ber Gud om tilgivelse, må jeg også ha tilgitt andre (like raust som Gud). Leer-Salvesen (1999) peker på hvordan dette har fått prege det kristne tankegodset, og påpeker at tilgivelse har vært sett på som en særpreget kristen dyd og at dette har preget kirkens diakoni og moralske praksis. Kirkehistorien bærer med seg mange fortellinger om stor omsorg for mennesker, hvor fortellingen om Guds nåde ikke bare er en vertikal fortellingen om forholdet mellom Gud og mennesker, men også horisontalt: historier om stor omsorg for mennesker i nød, uansett hvem de er og hva de har gjort. Praksis har blitt sementert, og idealet kan tilsynelatende være å tilgi uansett om det innrømmes skyld eller ei. Leer-Salvesen peker på at dette pålegger den krenkede mye ansvar, at idealet blir et press, og at denne sammenblanding av den diakonale

omsorgsoppgaven og tilgivelse er feil: ”Det er bare den som har fortalt sannheten og erkjent sin skyld som kan være troverdig i sin bønn om tilgivelse” (Leer-Salvesen, 1999, s. 167).

2.1.2 Tilgivelse som samhandling

I innledningsdelen brukte jeg definisjonen på tilgivelse som Denham et al. kom fram til under arbeidet med forskning knyttet til følelsesmessig utvikling (Denham et al., 2005, s. 127-142). Det er interessant å se hvor dynamisk hun og sine medforskere ser på begrepet, og hvor stor plass de gir for følelser. Dersom tilgivelsen skal være sann (eller hel), må den omfatte både følelser og fornuft, en kognitiv tilgivelse omtales som en pseudotilgivelse eller begrenset tilgivelse. Krenkeren utfører en handling basert på følelsen av anger: å be om tilgivelse. Den krenkede tilgir fordi krenkeren ber om tilgivelse og derfor ser krenkeren i en annen kontekst, maktbalansen endres og følelsene for krenkeren endres (Denham et.al, 2005, s. 129). Når tilgivelsen defineres som en samhandling mellom begge parter i en konflikt, forutsettes maktbalanse mellom krenkeren og den krenkede (Denham et al., 2005, s. 129-130). Dersom man forutsetter at denne maktbalansen er til stede, vil tilgivelse kunne være en prosess som leder til endret syn på motparten. Dersom denne maktbalansen ikke er til stede vil det være nødvendig å se på hva som må til for å oppnå maktbalanse, og om det er mulig. Kleiven (2016) bruker Foucault sin beskrivelse på maktens innhold: ”Makten er ikke en institusjon, og den er ikke en struktur, den er ikke en bestemt styrke som bestemte personer skulle være utstyrt med: det er navnet man setter på en kompleks, strategisk situasjon i et gitt samfunn” (Kleiven, 2016, s. 154).

Kleiven (2016) siterer Tillichs beskrivelse av hva tilgivelse er: ”å forene det som er skilt fra hverandre” (Kleiven, 2016, s. 155). Menneskets evne til å bearbeide erfaringer i livet, innebærer muligheten for en bemyndigende maktbevegelse hvor den krenkede selv tar ansvar og tilgir, men dette aspektet er med på å plassere ansvaret i for stor grad hos den krenkede. Derimot peker Kleiven på at mellommenneskelig tilgivelse alltid har noe med en annen å gjøre, og at tilgivelsen er avhengig av et oppgjør som plasserer ansvaret hos den ansvarlige (Kleiven, 2016, s. 160-163). Kleiven avslutter artikkelen med: ”Uten oppgjør har ikke tilgivelse aktualitet”. Maktbalansen må endres i et oppgjør mellom partene før tilgivelse kan skje, og den krenkede får makt til å tilgi ved at krenkerens makt til å definere virkelighet brytes (Kleiven, 2016, s. 164).

2.2 Tilgivelse som moralsk valg

Knud Løgstrup er dansk fenomenolog, etiker og teolog, og skriver i *Den etiske fordring* (1991) hvordan Jesu forkynnelse påvirker vår holdning til andre mennesker. Han beskriver hvordan mennesker i utgangspunktet møter hverandre med tillit. Gjennom vår holdning til hverandre er vi med på å gi hverandres verden form, romslighet og nivå av trygghet. «Den enkelte har aldri med et annet menneske at gjøre uten at han holder noget af dets liv i sin hånd» (Løgstrup, 1991, s. 25) bruker Løgstrup som en metafor for å beskrive at vi står i posisjon til å ha betydning for hvordan den andre har det, men ikke har makt til å overta andres ansvar for seg selv, eller frata andre sin verdi (Løgstrup, 2000, s. 29-50). Basert på denne tanken, vil det kristne fellesskapet være preget av Jesu forkynnelse når det gjelder våre holdninger til hverandre og andre, og han omtaler tilgivelse som en av de ”spontane livsytringene”, et grunnvilkår i vår sammenvevde eksistens som mennesker. Løgstrup (2000) beskriver hvordan vi som enkeltmennesker reagerer når vår tillit blir møtt av noe annet enn mottagelse, da slår tillit over i mistro. Fordringen er uttalt, og i samspillet mellom mennesker er det dynamikk i at vi tror vi vet hva den andre mener og trenger. Det ligger et faremoment her: Den enkeltes livsforståelse er svært forskjellig. Når en livsforståelse blir til en struktur, en ideologi, mister man det dynamiske i fellesskapet. Da erstattes det med en livsanskuelse hvor en enkeltperson eller en gruppes livsforståelse fortrenger andres selvstendighet og uavhengighet. Man vil kunne stå i fare for å påføre en sannhet og livsforståelse som blir et press på den andre (Løgstrup, 2000, s. 29-50).

2.2.1 Moralkodeks

De sosiale normene skal være med på å forhindre at mennesker opplever seg forulempet eller tilsidesatt, og i denne studien forstår jeg de sosiale normene som de kristne fellesskapenes normer. Normer omhandler de uttalte reglene og retningslinjene av moralsk karakter, og det som ”sitter i veggene” og ikke nødvendigvis uttales men som like fullt oppleves som det ”er der”. Dette vil ikke alltid være tilstrekkelig. Kleiven påpeker at det kristne fellesskapet verdsetter tillit, gjensidig respekt og det delte fellesskapet høyt, men fordi nettopp dette verdsettes så høyt, vil sårbarheten i et kristent fellesskap være økende fordi tillit kan misbrukes (Kleiven, 2004, s. 35). Dynamikken i kirken kan langt på vei sammenlignes med dynamikken i en familie, og Førsvoll (2003) drar i boka *Fra synd, fra sorg, fra fare. Seksuelle overgrep i kirke og samfunn* paralleller mellom overgrep begått av kristen sjelesørger, og

incest (Førsvoll, 2003, s. 179). Førsvoll omtaler seksuelle overgrep, men jeg vil påstå at likhetstrekkene til familie innbefatter andre former for krenkelser; det tette fellesskapet av tilgitte syndere kan skape rammer som gjør at man tier, eller at man ikke blir trodd på grunn av krenkerens posisjon.

Hvordan fellesskapet håndterer konflikter eller krenkelser vil være avhengig av hvilke normer som ligger til grunn for fellesskapet. Tanken om at ”det kan ikke skje i vår forsamling” er farlig, fordi dersom man forkynner at krenkelser ikke forekommer, vil det å melde fra være vanskelig. Risikoen for å møtes av mistro vil være større når normene avviser muligheten for krenkelser. Leer-Salvesen (2009) poengterer at selv om krenkelser i forkynnelse omtales som relasjonsbrudd, og synd omtales som en skade på relasjonen i selve livsfellesskapet, fritas ikke enkeltmennesket for ansvar (Leer-Salvesen, 2009, s. 180-183). Løgstrup (2000) beskriver hvordan tilgivelse får sin betydning for enkeltmennesker og for relasjoner mellom mennesker når krenkelsen har vært alvorlig nok til å sette forholdet på spill, og at krenkelsen kunne være mulig å unngå. Når mennesket velger å tilgi forutsettes tillit, uten noen definitive manifestasjoner annet enn ordene ”jeg tilgir”. Tilgivelsen er av personlig karakter. Løgstrup beskriver tilgivelsen Jesus forkynner på samme måte: den enkelte er henvist til å stole på, tolke ordene og gjerningen (Løgstrup, 2000 s. 235-246).

2.2.2 Tilgivelse til det beste for seg selv

Gamlund (2009) omtaler i artikkelen ”Fortsatt tid for å tilgi” på *forskning.no* tilgivelse som en moralsk måte å forholde seg til krenkelse på og betinger en gjensidig forventning om ansvarlighet (Gamlund, 2009). Han påpeker at tilgivelse er et valg, og dersom man greier å tilgi både seg selv og andre, får man et bedre liv. Det kan være nødvendig å påpeke at Gamlund ikke hevder at strafferettslige lovbrudd ikke skal straffes, men at den enkelte som har blitt krenket sier fra seg sitt behov, for eller sin rett til hevn. I doktoravhandlingen (2009) skiller han mellom to former for tilgivelse; den betingede som et resultat av at innrømmelser og anger hos krenkeren, og den betingelsesløse som er tilgivelse uten innrømmelse av skyld, og mer enn man egentlig kan forvente (Gamlund, 2009, 22-37). Leer-Salvesen oppsummerer i boka *Forsoning etter krenkelser* (2009) Robert D. Enright og Richard P. Fitzgibbons’ tilgivelsesterapi, den såkalte Enright-metoden. Deres definisjon av fenomenet tilgivelse er:

Mennesker som innser at de har blitt urettferdig behandlet av andre, tilgir når de frivillig gir avkall på harme, bitterhet og lignende reaksjoner de med full rett har hatt overfor krenkeren, og i stedet bestreber seg på å forholde seg til ham ut fra et moralsk prinsipp om godhet som krenkeren ut fra sine handlinger ikke har fortjent (Leer-Salvesen 2009, s. 82).

Definisjonen er ikke uuttømmelig, men beskriver en prosess og noen elementer som må være til stede slik at tilgivelse kan skje; innse at en er blitt urettferdig behandlet av en eller flere som den krenkede innser er skyldige, beslutte at en tilgir, forutsatt at beslutningen tas av fri vilje og ikke blir påtvunget, gi avkall på harme, bitterhet og hevntanker selv om offeret har full rett til å kjenne disse følelsene. Man gir avkall for å komme videre. Som et fjerde element ser den krenkede nå krenkeren i ”et nytt lys”, og ser andre sider enn bare den krenkende handlingen. Tilgivelse som kognitiv avgjørelse vil kunne ha en terapeutisk effekt ved at den krenkede får slippe bitterhet og hat (Leer-Salvesen, 2009, s. 82-85). Enright-metoden satt på spissen: Det kan se ut til at det sunneste og beste for en som er krenket, alltid vil være å tilgi.

2.3. Tilgi oss vår skyld, slik vi og tilgir våre skyldnere

Teologen og feministen Astri Hauges artikkel ”Skal vi tilgi mer enn Gud?” fra 1991 i *Tidsskrift for sjelesorg* var en del av et temanummer om incest og overgrep som ble utgitt få år etter Eva Lundgren hadde dokumentert vold mot kvinner i kristne miljøer gjennom en rekke intervjuer. Artikkelen ble trykket igjen i *Tidsskrift for sjelesorg 1, 2017*. Leer-Salvesen (2017) beskriver i en artikkel i samme tidsskrift; ”Tilgivelsens tvetydighet” forholdet til tilgivelse innad i kristen-Norge da Hauges artikkel første gang ble utgitt, som (...) ”Her var det vanlig å hevde at tilgivelse udiskutabelt er en dyd, og at kristen etikk alltid skal bringe videre at offeret bør tilgi overgriperen, både for sin egen og den andres skyld” (Leer-Salvesen, 2017, s. 18-22). Hauge (2017) kritiserer tilgivelseskravet og advarer mot at det skal være normativt. Hun peker på at når offeret pålegges å tilgi uansett om det forekommer anger eller innrømmelse står vi i fare for å bagatellisere skaden som er gjort. Hauge hevder at Gud aldri tillater at mennesker krenker andre, og at Gud alltid vil være på offeret (den krenkedes) side, og at det kun er gjennom Guds nåde en kan få overskudd til å tilgi når tiden er inne. En kristen er simul justus et peccator; ”samtidig rettferdig og synder”. Selv om Hauge går bort fra tilgivelseskravet vil det kristne fellesskapet preges av at vi alle er syndere, og at det hele tiden begås små feiltrinn, og hun oppfordrer likevel til å ha et tilgivende sinnelag og vise

overbærenhet, men at alvor et i synd ikke kan bagatelliseres til automatikk (Hauge, 2017, s. 4-17).

2.3.1 Tilgivelse som produkt, ikke premiss

Maktrelasjonen er sentral når en snakker om tilgivelse mellom mennesker. Når det kristne fellesskapet møtes og gjennom Vår Far (Matt 6, 9-13) ber ”tilgi oss vår skyld, slik vi også tilgir våre skyldnere”, kan det forstås som et krav om å tilgi for Guds skyld, og maktrelasjonen etableres: krenkeren har makten til å kreve tilgivelse for Guds skyld. Men må Gud blidgjøres ved at vi tilgir slik at Han skal tilgi oss? Leer-Salvesen (1999) henviser til teologen Karl Barth, som hevder at Guds tilgivelse er en suveren og ensidig handling mot menneskene, og som derfor ikke trenger noe offer for å blidgjøres. En trenger ikke gjøre seg fortjent til nåden. Guds tilgivelse er en suveren, betingelsesløs kjærlighetshandling, en guddommelig handling. Mennesker er ikke guddommelige, mennesker trenger å gjøre opp, gjøre bot og reparere, og for mennesker kan tilgivelse være en lang og vanskelig prosess hvor begge parter er subjekt i prosessen. Barths forståelse peker på at Gud, ikke mennesket, er subjektet i den guddommelige tilgivelsen (Leer-Salvesen, 1999, s. 168-171). Forstått på denne måten krever ikke Gud at vi skal tilgi for Guds skyld, men for vår skyld. Luther påpekte at teologiens oppgave er å skille mellom *coram Deo* (det som har med Gud å gjøre) og *coram hominibus* (det som har med mennesket å gjøre). Mennesket trenger våre gode gjerninger, ikke Gud. Handlingene hører til i etikken, ikke i å gjøre bot til en vred Gud (Leer-Salvesen, 1999, s. 171-172). Det er likevel viktig å peke på at Jesus gir oss retningslinjer for fellesskapet gjennom bønne i Vår Far, og skisserer en måte å leve som mennesker på, som er til det beste.

Kleiven (2004) peker på at tilgivelse forutsetter en opplevelse av egen verdighet – også verdigheten til å tilgi. Tilgivelse er et produkt, ikke en premiss, og den krenkede frigjøres ikke om fellesskapet tilgir på vegne av ham eller henne, det er kun den krenkede som kan tilgi. Det innebærer at tilgivelse ikke skal gis som resultat av et krav eller en trussel, men som en mulighet, og forutsetter at det er noe å tilgi (Kleiven, 2004, s. 90-105). I intervjuet ”Fra søndagsskolegutt til forskningssjef” (Thunes, 2017) i *Tidsskrift for sjelesorg* skisserer Kleiven muligheten for at Luther tok feil i sin forklaring av den femte bønne i Vår Far. Der Luther sier ”Tilgir du ham ikke (din neste) så tenk heller ikke at Gud skal tilgi deg” sier Kleiven at

Gud tilgir, men (...) ”vi kan ikke og skal ikke stille som krav at vi skal tilgi hverandre av den grunn” (Thunes, 2017, s. 65).

Kristen forkynnelse lærer oss at vi alle er syndere, og at vi ikke kan kreve tilgivelse fra Gud. Nåden rommer tilgivelsen, gitt som en gave til oss mennesker. Paulus skriver: ”Dette er Guds rettferdighet som gis ved troen på Jesus Kristus til alle som tror. Her er det ingen forskjell, for alle har syndet og mangler Guds herlighet. Men ufortjent og av hans nåde blir de kjent rettferdige, frikjøpt i Kristus Jesus” (Rom 3, 22-24). Paulus definerer ikke forskjell på synder, og det er mulig å lese dette som en ”utjevning” av synd, all synd er like ille. I kristen kontekst kan man hevde at fordi alle er syndere og alle derfor er like ille vil ingen synd være verre eller bedre enn andre. Et slikt utjevningssyn vil gjøre forkynnelse om tilgivelse utfordrende når alvorlige krenkelser sidestilles med små overtredelser, og muligens nedgraderes. Hauge (2017) tar til motmæle mot denne oppfatningen. Hun peker på at Paulus ikke hevder at alle mennesker synder likt, men at det derimot er skille mellom alvorlige synder og småsynder, et skille som ikke alltid er helt tydelig fordi vi snakker om mellommenneskelige hendelser, men like fullt et skille. Hun hevder at Paulus vil ikke fjerne ansvaret fra krenkerne, og Jesu fokus alltid ligger hos de svake i samfunnet, og de som har vært utsatt for krenkelser² (Hauge, 2017, s. 6-7).

2.3.2 Gjenopprettelse av relasjoner

Biskop emeritus Ernst Baasland (2009) beskriver i boken *Veien til forsoning. Tilgivelsens hemmelighet* tilgivelsen som en bro mot forsoning, og bruker bildet av broen som forener det som er adskilt (Baasland, 2009, s. 12). Det er forskjell på tilgivelse og forsoning, selv om det i dagligtale er lite som skiller. Baasland omtaler farens reaksjon i bibelfortellingen om sønnen som kom hjem (Luk 15, 11-32) som den totale forsoning; faren ikke bare tilgir sønnens feiltrinn, men han glemmer den tapte formuen siden det gjenopprettede far-sønn-forholdet var viktigere (Baasland, 2009, s. 36-45). Denne fullstendige gjenopprettelsen av en relasjon er kanskje noe utopisk for oss mennesker, men med faren i fortellingen som bilde på Gud ser vi den guddommelige tilgivelsen. Å tilgi er et steg på veien mot forsoning. Baasland beskriver tilgivelse nærmest som en ”kristenplikt”, hvor tilgivelsen fra Gud skal inspirere oss til å få fram det beste i oss, som kommer fram når vi er i stand til å tilgi (Baasland, 2009, s. 95).

² Luk 10, 25-35, Matt 25, 31-46, Joh 4, 5-43, Joh 8, 2-11

Baasland er tydelig på at tilgivelse ikke handler om å glemme, eller å gjøre onde handlinger moralske. Minnene er lagret. Baasland skiller mellom glemsel og erindring; vi må glemme for å kunne gi en ekte tilgivelse, men vi skal erindre det vonde, ta avstand fra det og trekke lærdom fra det (Baasland, 2009, s. 162-164). En skal ikke bagatellisere eller fraskrive seg ansvar for det som har hendt ved å si at det er ”borte”, en skal trekke lærdom av og ta på alvor hvordan opplevelser og krenkelser kan være med på å forme menneskers liv.

I innledningens punkt 1.5 beskriver jeg utfordringen ved å gi en definisjon på fenomenet tilgivelse. Både som fenomen og som begrep benyttes ordet ulikt i ulike kontekster, og det knyttes mange følelser til begrepet, noe som også er med på å vanskeliggjøre definisjonen. Leer-Salvesen (1999) anvender Løgstrups ord om tilgivelse som en livsytring, som noe mer enn en dyd eller en holdning til livet og andre mennesker (Leer-Salvesen, 1999, s. 173). Han omtaler tilgivelsen som både en mulighet og en umulighet, og et fenomen som må fortolkes. Vi bekreftes av andre, og lever i samhandling med andre mennesker, en samhandling som fordrer tillit og tolkning (Leer-Salvesen, 1999, s. 173-175).

Tilgivelse handler om å gjenopprette brutte relasjoner, men ingen kan gjøre noe ugjort. Hauge (2017) peker på at Gud gjennom tekstene i Bibelen alltid fremstår på ofrenes/de svakes side. Guds harmer rammer de som undertrykker andre, og derfor skal ikke vi bagatellisere krenkelser. Hun peker på at et tilgivelseskrav er med på å redusere krenkelser til personlig synd og skyld hos overgriperen (Hauge, 2017, s. 10). Hauge henviser til boken *Vita Activa* (1996, s. 243) av filosofen Hannah Arendt, som ble verdenskjent for sin bok om *Eichmann i Jerusalem: en beretning om det ondes banalitet* (1965), hvor hun skriver at man skal tilgi forseelser man ikke vet at man har gjort, men at man ikke kan tilgi det som er gjort av vond vilje. Når man tar med seg at hendelser skjer av vond vilje, vil det være umulig å gjenopprette relasjonen slik det var (Arendt, 1996 s. 243). Hauge skriver: ”Spørsmålet om det er mulig og moralsk rett å tilgi alvorlige overgrep og forbrytelse er ikke rent teoretisk spørsmål som bare har akademisk interesse. Det er et helt eksistensielt problem for mange mennesker som har opplevd ondskap og ødeleggelse på kroppen” (Hauge, 2017 s. 4). Når Jesus taler om tilgivelse i lignelsen om den ubarmhjertige tjeneren (Matt 18, 23-35) forteller han om to menn som skylder penger, og som erkjente at de ikke kunne betale (sin skyld) og ba sin kreditor om nåde og langmodighet. Lignelsen omhandler to som innrømmer sin skyld, og ikke at man skal tilgi om de benekter sin skyld. Hauge påpeker at anger her forekommer som en eksplisitt forutsetning. Å forlange at et menneske skal tilgi krenkelser uavhengig av innrømmelse av

skyld vil da være å tilgi mer enn Gud tilgir. Hauge motsier Arendt når hun viderefører at all synd kan tilgis uten å bagatelliseres via oppgjørets vei gjennom erkjennelse og anger, fram til bekjennelse overfor Gud og overfor den krenkede, men Gud vil at synden Han tilgir skal i sannhet være beklaget og sonet. Likevel er det ikke et krav å tilgi, men et mål å komme fram til forsonlighet, vilje og evne til å tilgi hvis og eventuelt når krenkeren erkjenner sin skyld og ber om tilgivelse (Hauge 2017, s. 14). Lest slik vil den krenkede måtte jobbe med tilgivelse dersom krenkeren erkjenner og ber om tilgivelse. Hauge mener at dette kan ta tid, og aldri er et krav om tilgivelse som skal skje umiddelbart, mens Arendt viser til Jesus når det gjelder de med større alvorsgrad, for forbrytelser gjelder at de kan bare tilgis og dømmes av Gud på den ytterste dag mens på jorden blir enhver «lønnet» etter sine gjerninger (Arendt 1996, s. 246). Igjen er det viktig å skille mellom former for alvorsgrad av krenkelser og synd. Noe vil være mer tabubelagt og ødeleggende for enkeltmennesker enn annet, for eksempel seksuelle overgrep, vold og mobbing kan få store konsekvenser for den enkelte. Å starte en tilgivelsesprosess i det uforståelige kan være svært vanskelig og utfordrende, og skal ikke være et krav, ifølge Huges artikkel (Hauge, 2017, s. 14).

2.4 Tilgivelse og forsoning

Fenomenene tilgivelse og forsoning hører tilsynelatende sammen, uten å være det samme, og begge er utfordrende å gi fullstendige definisjoner på. I dagligtale skilles det ofte lite mellom betydningene, noe som også gjorde seg gjeldende blant informantene i denne studien. Leer-Salvesen (2009) har følgende oppsummering av forskjellen mellom fenomenene han kom fram til i boken *Tilgivelse* (1999): ”Tilgivelse fører ikke alltid til forsoning, men forsoning forutsetter tilgivelse” (Leer-Salvesen, 2009, s. 12). Tilgivelse er noe den krenkede selv trenger for å slippe å leve med hat og bitterhet, men er fullt mulig uten at relasjoner gjenopptas eller at en forsones med den som har krenket en. Forsoning inneholder ordet ”soning”, og Leer-Salvesen stiller spørsmål om det kreves et offer, smerte eller at krenkeren gjør bot før en kan forsones. (Leer-Salvesen, 1999, s. 9-22).

Forsoning handler om å komme til rette med fortiden, forsones seg med at ting ble som de ble, og ikke bli sittende fast som ”krenket” eller i en offerrolle, og det handler om å gjenopprette brutte og ødelagte relasjoner. Den kristne forsoningslæren har innhold både fra det rettslige i å sone en straff, og å få en rettfærdig straff, og fra det kultiske i offerlæren. Når Jesus soner for våre synder på korset bruker vi både straffespråket og mer kultisk språk: Er straff nødvendig

for frigjøring? Er soning, botsøvelser, unnskyldninger nødvendig for forsoning? Tilgivelsen kan være en viktig del av forsoningsarbeidet fordi hatet erstattes, slik at den krenkede kan få det bedre, men også møter krenkeren med en annen holdning.

Det interessante med fenomenet forsoning i denne studien, er at ordet fortrinnsvis ble brukt av alle informantene som en del av personlig sorgarbeid, en måte å akseptere sin egen historie; å forsone seg med sin historie, forsone seg med at livet ble som det ble. Forsoning ble i stor grad brukt som refleksivt verb, å slutte fred med seg selv og sin historie. I noen mindre grad ble ordet brukt til å beskrive gjenopprettelse av brutte relasjoner med andre mennesker og med Gudsforholdet.

Tilgivelse og forsoning henger sammen, og for informantene mine i studien var det svært betydningsfullt at begrepene utfylte hverandre. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i analysedelen i kapittel 4.

Leer-Salvesen (2009) beskriver utfordringen ved å omtale Gud, djevelen, offer, bot og soning i tilgivelses- og forsoningsarbeidet, men han påpeker nødvendigheten av å gjøre det når spørsmålet er hvordan kristne mennesker i dag tenker om Gud som forsoner og Gud som kjærlighet, og hvordan kristentroen kan være viktig for det kristne enkeltmenneskets livstolkning. Det religiøse språkspillet om tilgivelse og forsoning ser vi også i samfunnet for øvrig, men det er sentralt å være på vakt for lettvinde ord og løsninger, og være seg bevisst at det ligger mye makt bak de kristne ordene (Leer-Salvesen, 2009, s. 11-18).

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for metoden som jeg har brukt i utarbeidelsen av forskningsprosjektet. Først vil jeg gi en kort presentasjon av prosjektets vitenskapsteoretiske grunnlag og mitt valg av metode i prosjektet, før jeg beskriver og drøfter prosessen, og hvilke metodiske og etiske overveielser som ble gjort underveis i studien.

3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag og valg av metode

Forskningsprosjektet vil jeg plassere i en kvalitativ og fenomenologisk forskningstradisjon. Fenomenet tilgivelse møter oss fra vi er barn til vi er gamle, og jeg ønsker å knytte fenomenet fra intervjupersonenes perspektiv og til forståelsen intervjupersonene har av hvordan fenomenet omtales kristne sammenhenger. Kvale og Brinkman (2009) omtaler dette som forståelsen av den virkelige verden knyttet til aktørenes oppfatning, opplevelse og perspektiv (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 45).

Jeg var opptatt av å få fram den enkeltes forståelse, og det var naturlig å velge semistrukturert forskningsintervju som metode. Denne intervjuformen vektlegger en nyansert forståelse for dagligdagse temaer, ut fra intervjupersonens perspektiv (Kvale og Brinkmann 2009, s. 47). Intervjuene ble lagt opp som en dialog hvor jeg bidro med spørsmål, utfyllende spørsmål, bekreftelser og med å legge opp til pauser dersom det ble nødvendig. Jeg velger et konstruktivistisk perspektiv, hvor samtalen blir til en erkjennelsesprosess for å oppnå ny kunnskap (Kvale og Brinkmann 2009, s. 37). Jeg tar med meg min egen forforståelse og kunnskap inn i forskningsprosessen, og min forståelse av helheten vil komme som en vekselvirkning av min forforståelse og kunnskap, og materialet. Dette kalles den hermeneutiske sirkel (spiral) hvor ny forståelse, er med på å danne ny forforståelse for fortolkning, slik at forskningen stadig kan stikke dypere (Kvale og Brinkmann 2009, s. 216-217)

3.2 Forskningsprosessen og overveielser underveis i studien

3.2.1 Utvalg

Å få kontakt med mennesker som hadde opplevd ulike former for krenkelser og har hatt utfordringer med tilgivelse, og som også har en tilknytning til kristne miljøer, antok jeg skulle bli krevende. Jeg ønsket å intervju fem voksne personer med ulike erfaringer. Det viste seg å bli enklere enn forventet. Et av intervjuobjektene hørte om studien via en diakon, og ba meg ta kontakt for å få være med på studien. To andre ble rekruttert via kontakter i Åpen Kirkegruppe, og et familievernkontor. En kontaktet jeg direkte etter å ha hørt vedkommende fortelle offentlig om sine opplevelser som barn og ungdom, mens den siste meldte seg etter å ha hørt meg fortelle om oppgaven rundt lunsjbordet på en fagsamling for diakoner og frivillige. Jeg ønsket variasjon i alder og i kjønn, og jeg ønsket at erfaringene informantene hadde var av ulik karakter. Jeg fikk to menn og tre kvinner, og alderen varierte mellom 23-55 år. To av informantene hadde opplevd overgrep og til dels svært alvorlig vold i oppveksten sin, en hadde opplevd alvorlig mobbing og store krenkelser, blant annet knyttet til at vedkommende ”sto fram” som homofil da han var ungdom. En av informantene hadde opplevd et dramatisk samlivsbrudd, og den siste hadde erfaringer med brudd fra et miljø vedkommende selv forklarer som ”nærmest sekterisk kristendom”.

Gruppen var en relativt heterogen gruppe både når det gjaldt geografisk bakgrunn, bakgrunn og tilknytning til kristne miljø, alder og til dels utdannelsesnivå. Alle informantene hadde noe høyere utdanning, i varierende nivå. En av informantene hadde to høyere utdannelser, og var delvis i gang med en tredje. Alle informantene hadde bakgrunn fra kristne miljøer, og en viss form for tilknytning i dag.

Den måten å få tak i informanter på har sin styrke i at informantene var villige til å dele historiene sine, og hadde gjort gode refleksjoner på forhånd. Spørsmålene som ble stilt var veldig viktige, slik at studien ikke bare ble presentert informantens fortelling, men fikk innsamlet materiale som kunne brukes i prosjektet. Jeg er trygg på at informantene samtykket frivillig, og at de fikk nok informasjon i forkant av intervjuene. Alle informantene hadde en viss tilknytning til kristne miljøer, en er ansatt i en kirke, resten er eller har vært engasjerte i menigheter. Det er geografiske og lære-ulikheter i hva slags menigheter det er snakk om, men jeg anonymiserer dette slik at jeg omtaler det som ”kirken”. Jeg velger å ha med dette ståstedet da det er svært relevant for studien, og jeg påpeker at alle informantene har en viss

tilhørighet til kristne miljøer, selv om dette anses som særlig sensitive opplysninger (Datatilsynet, 2016) anonymiserer jeg besvarelsene såpass at kristen tilhørighet ikke er gjenkjennelig. Hele gruppen har i tillegg en form for tilhørighet til kristne miljø. Angående kjønn, alder, menighetstilhørighet, geografisk tilhørighet og yrke er ut fra prinsippet om konfidensialitet (NESH 2016, s. 16) alle disse opplysningene endret eller utelatt fra fremstillingen. Jeg vil tegne følgende, generelle bilde av informantenes religiøse (kristne) ståsted: En er ansatt i en menighet og har et relativt åpent standpunkt som kristen. To har et mer utfordrende ståsted, hvor en omtaler seg mer som agnostiker enn kristen. To har følelsesmessig tilhørighet til kristne fellesskap, men varierende grad av aktiv religiøsitet.

Jeg vurderte å intervju ansatte i menigheter og ledere innen kirkeliv, men valgte å gå bort fra dette, dels fordi materialet ville blitt så stort at det ville være utfordrende å avgrense det godt nok, og dels fordi jeg ønsket å ha fokuset hos mennesker som ”kjenner det på kroppen” selv. Det er likevel en mulig svakhet ved studien at jeg ikke har med dette, og lar menneskers opplevelse og oppfatning av forkynnelsen stå så sterkt som den gjør. Likevel står jeg inne for valget, siden min interesse ligger hos *de krenkede* og deres opplevelse av hva det vil si å fokusere på tilgivelse (j.fr kap.2). Det er en styrke for studien at informantene har kristen bakgrunn og varierende grad av nåtidig kristen tilhørighet, og at de har vokst opp i ulike kristne miljøer, og kjenner godt til begreper som synd, nåde, menighet, forsoning og tilgivelse.

Fem mennesker har blitt intervjuet i forbindelse med denne studien. I den videre fremstillingen omtaler jeg personene som A, B, C, D og E. En kort, anonymisert presentasjon av hver enkelt ligger som vedlegg 3. Menighet- eller organisasjonstilhørighet samt geografisk tilhørighet framkommer ikke i studien, og jeg velger å omtale alle som menn for å hindre muligheten for å kunne identifisere informantene, og en eventuell tredjepart. Å anonymisere såpass grundig som jeg har gjort vil kunne utgjøre et dilemma i forhold til eventuell etterprøvbarehet av studien. Når jeg likevel velger disse formene for anonymisering, velger jeg å la en eventuell risiko for identifisering, og det etiske hensynet til informantene gå foran kravet om reliabilitet (Thagaard 2013, s. 29).

3.2.2 Innsamling av materiale

Det ble søkt om godkjenning av undersøkelsen hos Personvernombudet for forskning, NSD – Nors senter for forskningsdata AS 13.november 2017, og godkjenning forelå 6.desember 2017.

Intervjuene ble foretatt i løpet av januar 2018. Det viste seg at alle informantene var tilgjengelige i tidsperioden, og jeg oppsøkte intervjuobjektene der det var praktisk mulig og mest behagelig for dem. Alle hadde fått tilsendt et informasjonsskriv (vedlegg 1) på forhånd, og vi gikk gjennom dette i korte trekk før intervjuene startet, slik at jeg sikret meg at de visste hva de var med på. I ett tilfelle var ikke dette gjennomlest på forhånd, og da hadde vi en grundigere gjennomgang før intervjuet startet. I ett tilfelle var informasjonen på forhånd om intervjuets hovedfokusfokus ikke helt forstått, jeg stanset da intervjuet og gjennomgikk en gang til, slik at jeg forsikret meg om at vedkommende visste hva h*n hadde sagt ja til. I samtalen på forhånd informerte jeg også muntlig om studien, informantenes rett til å trekke seg når som helst under studien, og hvordan jeg ville anonymisere intervjuobjektene (min plikt til å anonymisere dem). Samtykkeerklæringer (vedlegg 1) ble signert og samtykke ble gitt fritt, informert og ettertrykkelig (NESH 2016, s. 14-15).

Intervjuguiden (vedlegg 2) jeg brukte under intervjuene var inspirert av Leer-Salvesen og Kleivens teorier rundt forsoning og tilgivelse etter krenkelser i kristne miljø, Løgstrups etiske fordring og Denham et al. sin definisjon av tilgivelse. Intervjuguiden besto av ulike typer spørsmål, fra de rent formelle spørsmålene, til de mer individuelle respondentspørsmålene. Spørsmålene var forberedt grundig på forhånd, men ble stilt i ulik rekkefølge, alt etter hvordan samtalen forløp. Siden fortellingene er så individuelle og personlige, ble det stilt en del oppfølgingsspørsmål underveis, ikke minst for å pense informantene tilbake til temaet tilgivelse, og til temaet jeg ønsker å fokusere forskningen på, og for å forsikre meg om at jeg forsto intensjonen som lå i besvarelsen. Dette er med på å sikre studiens reliabilitet og validitet (Kvale og Brinkmann 2009, s. 83, 253)

Spørsmålene rettet seg mot både konkrete og mer generelle hendelser, og til det mer reflekterende rundt opplevelsene og den veien informantene har gått. For å unngå å påvirke til ”rett svar” formulerte jeg spørsmålene åpne (Thagaard 2013 s. 104), noe som gjorde at informantene opplevde at de fikk snakke forholdsvis fritt i intervjuene, selv om de fikk konkrete spørsmål.

Intervjuene varte mellom 45 minutter og 90 minutter, noe som skyldtes at informantene besvarte spørsmålene veldig ulikt; en hadde korte svar mens en annen hadde lange tankerekker i besvarelsene. Jeg var bevisst på å være innom alle emnene innenfor intervjuguiden, men siden materialet er såpass personlig og sensitivt var det viktig at informantene fikk bestemme selv når de følte det var nok, og ikke sette dem under noe press. Ifølge retningslinjene til den nasjonale forskningsetiske komiteen for samfunnsvitenskap og humaniora skal «(...)forskeren (...) være spesielt lydhør når han eller hun stiller spørsmål om intime forhold, og unngå å sette informanter under press. Hva informantene oppfatter som følsomme opplysninger, kan variere mellom personer og grupper» (NESH 2016, s. 21). Selv om informantene var godt informert på forhånd og i stor grad hadde tatt initiativet til å delta i studien selv, er jeg klar over at det kunne være en belastning for informantene å delta. Temaet er personlig og sensitivt, og jeg passet på å utforme spørsmål som ikke ble for nærgående eller belastende ved å unngå å grave for dypt, eller stille oppfølgingsspørsmål av sensibel karakter. Det er viktig å underveis være sensitiv og tilstedeværende nok til at man som forsker forstår at mennesker kan oppleve det belastende å intervjues om disse emnene, og kunne ta pause, spørre andre spørsmål eller avslutte underveis. Jeg ønsket at intervjupersonene skulle oppleve det som en fordel å få være med i studien, og ikke en belastning, og jobbet med å sikre at de opplevde seg hørt og anerkjent underveis. Det ble aldri nødvendig å avslutte intervjuene halvveis. En av informantene hadde flere pauser i løpet av intervjuet, men valgte selv å fullføre. Samtalene er viktige for denne studien, og jeg forsøkte å la intervjuobjektene være eksperter, og selv ha en nøytral rolle i intervjuene, slik at vi kunne bygge opp et tillitsforhold som slike intervjuer er avhengige av, og bygge ned eventuelle maktujevnheter mellom oss. Det innebærer at informanten hadde stor frihet i besvarelsene, og at jeg ved hjelp av oppfølgingsspørsmål ikke kommenterte eventuelle motstridende opplysninger, men møtte deres åpenhet med forståelse og respekt (Thagaard 2013, s. 98-99) .

Intervjuene ble tatt opp på mobil, og overført til annen tryggere lagring umiddelbart etterpå, og slettet fra mobilen. Lydsporene og de transkriberte tekstene ble oppbevart på trygt sted med koder. Kun via personlig kode var de tilgjengelige for meg (NESH 2016, s.18).

3.2.3 Transkriberingsprosessen

Under transkriberingsprosessen brukte jeg øreplugger, og spilte av små sekvenser om gangen, som jeg i første omgang gjenga ordrett. Jeg gjentok det hele, slik at jeg forsikret meg om at jeg skrev ordrett, og ikke utelot noe. Lydsporene var av svært god kvalitet, men enkeltord er likevel i noen få tilfeller uforståelige, og dermed utelatt av analysen.

Informantene er fra ulike deler i landet, hvorpå noen opprinnelig kommer fra et annet land, men alle bruker norsk som sitt hovedspråk i intervjuet. En av informantene brukte engelske uttrykk, men jeg har oversatt disse til norsk. Jeg har valgt å oversette dialekter til bokmål, og fjernet enkelte stedbundne dialektord eller grammatiske feil som kan peke tilbake på opprinnelsesland eller –landsdel.

For å unngå muligheten for å identifisere informantene eller en eventuell tredjepart er stedsnavn byttet ut, samt enkelte av fortellingene er rekonstruert noe dersom det har vært nødvendig for å ivareta anonymitet (NESH 2016, s.19, Thagaard 2013, s. 224). Jeg omtaler den kristne bakgrunnen intervjupersonene har som ”kirke”, selv om informantene er fra ulike kristne fellesskap. Styrken ved dette er at jeg anonymiserer og reduserer muligheten for identifisering, svakheten ved dette er at vi leser begrepet kontekstuellt og mister forståelsen av typen fellesskap det er snakk om. Når jeg omtaler fellesskapene som kirke, er det nødvendig å ha en forståelse av at dette kan spenne fra små frimenigheter via tradisjonelle kirkefellesskap, til større, karismatiske fellesskap. Kirke bruker jeg om det sosiale og religiøse fellesskapet som utgjør menigheten, eller de som befinner seg rundt menigheten.

Jeg har i stor grad valgt å fjerne latter, muntlige uttrykk som ”eeeh”, ”hm” og sukking eller stønning; selv om dette kan ha stor effekt i muntlig språk, kan det virke forstyrrende og av mindre betydning for spørsmålene som angår denne oppgavens problemstilling. Enkelte av besvarelsene har veldig lange og noe usammenhengende setninger, og jeg har valgt å sette punktum og komma for å gjøre det meningsbærende (Kvale og Brinkmann 2009, s. 193). Jeg har forsøkt å bevare meningsinnholdet i sitatene etter beste evne (Kvale og Brinkmann 2009, s. 195), og samtidig behandle informantene og mulige tredjeparter med størst mulig respekt og overordnet krav på anonymitet.

To av informantene ønsket å sjekke sitatene i etterkant. De hadde noen små justeringer på språket, som er oversatt fra stedstypiske dialekter til bokmål, slik at de oppfattet seg ”spisset” nok. Sitatene jeg bruker i studien er slik de godkjente dem.

3.2.4 Om materialet

Denne oppgaven befinner seg innenfor en induktiv analytisk tilnæringsmetode (Thagaard 2013, s.187) hvor man vurderer tilgjengelig (innhentet) kunnskap før man trekker en eventuell kontekstuell konklusjon; forståelsen vokser fram som et resultat av en dialektisk prosess mellom resultater i empiri, egen forforståelse og egen fagkunnskap (Thagaard 2013, s.167). Samtidig er det også flere elementer av deduktiv analytisk tilnærming til stede i studien, siden man har et utgangspunkt, en hypotese eller en spørsmålsstilling med et utgangspunkt man gjerne vil ha belyst (Thagaard 2013, s.187).

Utgangspunktet for studien var å få innholdsforståelse av begrepet, erfaring med å være i tilgivelsesprosessen og hvor de er nå, opplevelse av kirkens rolle med positive og negative erfaringer, samt refleksjon over hvilke råd de vil gi kirken i møtet med spørsmålet. Studien har en sterkt personsentrert tilnærming (Thagaard 2013, s.221), siden jeg valgte å fokusere på den enkeltes opplevelser og erfaringer knyttet til tilgivelse. Med bakgrunn i mye teori lest på forhånd, Denham et al. sin definisjon og det rike arbeidet blant andre Leer- Salvesen og Kleiven har lagt ned i teori og innsamlet materiale omkring temaet, og med spørsmålene i intervjuguiden til hjelp, gjennomgikk jeg datamaterialet i sin helhet, og fant elementer som belyste hvert av punktene under studien. Det var rikelig med materiale i alle kategoriene, og jeg valgte tekstelementer og uttalelser for å belyse og besvare problemstillingen. En utfordring med denne metoden er at informantene noen ganger manglet begreper eller ”språk” til å forklare, siden intervjuene i stor grad omhandlet egne refleksjoner og erfaringer. Jeg har derfor i noen grad måttet ty til forklaringer av sitatene. Balansegangen mellom å bevare anonymitet og å bedrive forskning ved å anvende personsentrert tilnæringsmetode er utfordrende, og i drøftingsdelen velger jeg å anvende en mer typologisk tilnærming, ved å sammenstille uttalelser fra flere informanter og fremstille det i en mindre personlig form, og kombinere dette med teori, såkalte idealtyper. Dermed trer hovedtendensen i uttalelsene tydeligere fram, noe som kan være en fordel i drøftinger, og en svakhet siden viktige nyanser kan forsvinne, men det ivaretar konfidensialiteten (Thagaard 2013, s. 221-223).

Jeg vil videre understreke at all analyse og fortolkning som kommer fram i denne oppgaven er basert på min egen fortolkning og vurdering. Informantene står kun for sitatutdragene jeg anvender i studien, ikke for refleksjonene. Gjennom prosessen i arbeidet med denne oppgaven har jeg fått anvendt empiri, forforståelse og teori, men jeg har hele tiden hatt som fokus å ivareta fortellingene og refleksjonene til informantene, og i dyp respekt anvende erfaringene slik at resultatet oppleves som tilfredsstillende, også for personene som lot seg intervjuet.

4 Analyse av materialet

I denne delen av studien vil jeg ta for meg noen elementer fra intervjuene, og sette det inn i en ramme bestående av fire elementer: innholdsforståelse av begrepet tilgivelse og hvordan dette forstås av den enkelte, erfaring fra å være i tilgivelsesprosess og hvor intervjupersonene befinner seg i prosessen nå, opplevelse og til dels også indirekte og direkte erfaring fra kirkens rolle i prosessen, samt en refleksjon over hvordan kirken bør møte mennesker med et erfaringsbasert tilbakeblikk på prosessen de er eller har vært i. I møte med andre mennesker kan vi ikke vite hvem som bærer med seg hva, noe kirken heller ikke kan. Lærdommen fra intervjupersonene kan være med på å tydeliggjøre hvordan menneskelige erfaringer kan brukes til å utvikle vår praksis og vår forståelse som medmennesker og som kirke, erfaringene og ballasten er unik, lærerik og utfordrende. Det er stor forskjell i hvordan mennesker forholder seg til tilgivelse, noen tilgir det ”utroligste”, mens andre sliter med å tilgi det vi kan se på som bagateller. Dette må anerkjennes og tas med inn i dialog rundt tilgivelse (Leer-Salvesen, 1999, s. 180-181).

Jeg vil gjøre oppmerksom på at begrepet *kirke* innehar ulike funksjoner for informantene, men jeg har valgt å bruke begrepet som kristne fellesskap av ulike størrelser og karakterer, j.fr punkt 3.3.2.

Materialet er rikholdig, og jeg har måttet foreta en utvelgelse av utsagn som brukes i analysen. Jeg har valgt utsagn som jeg mener er relevante for oppgaven, utsagn hvor det kommer fram elementer som er interessante å ta inn i en drøfting, samt utsagn som er mulig å anonymisere såpass at de ikke skal kunne være gjenkjennbare. Jeg har valgt å bruke noen lange sitater for å gi et inntrykk av språket og drøftingene informantene besvarer spørsmålene med. Disse lengre sitatene er med på å vise refleksjonen informantene har rundt besvarelsene, og er også med på å gi et inntrykk av relevansen temaet tilgivelse har i den enkeltes liv.

4.1 Tilgivelse som handling og prosess

I metodedelen plasserte jeg informantene inn i en kirkelig kontekst. Noen har en sterk tilknytning til kirken, andre har brutt med tidligere kirkemiljø, men alle har til felles at de har

en følelsesmessig tilknytning til kirken, enten som noe de er en del av, noe de ønsker å være en del av eller noe de har vært en del av.

Krenkelsene har ikke nødvendigvis noen direkte tilknytning til kirken, men tankene om tilgivelse knyttes til kirkelig kontekst basert på informantenes personlige tilhørighet til kirken. Jeg spurte om intervjupersonene kort kunne skissere krenkelsen, og hvilke parter som inngikk i konflikten. Dette gjør jeg for å sette fortellingene inn i kontekst. Jeg skisserer ikke krenkelsene videre her, annet enn at alle som ble intervjuet stilte krenkelsen(e) utenfor kirken, selv om noen av krenkelsene skjedde i settinger hvor menigheten var samlet. Derimot knytter alle bortsett fra én tilgivelseprosessen tett til kristen tro og kirke, enten de har en aktiv rolle i kirken eller ikke.

4.1.1 Innholdsforståelse

Et av de innledende spørsmålene jeg stilte i intervjuet var: *Hva tenker du om tilgivelse?* På dette spørsmålet svarer intervjuperson B:

Første gang jeg sa jeg tilga ham (broren, anm.) var det liksom for at de ikke skulle ta saken så stort, jeg tilga liksom fordi alle andre ville det, at jeg skulle si det var OK, og så sa jeg det. Det var ikke sant, men jeg visste ikke helt hva jeg gjorde. Nå tenker jeg at tilgivelse er å slippe å være bitter, det er jo en slags forsoning eller noe. (B)

Leer-Salvesen (1999) peker på at tilgivelse forutsetter skyld. Det er bare skyldige mennesker som kan bli tilgitt. Tilgivelsen forutsetter en moralsk dom over handlingen, og en erkjennelse av at handlingen var en krenkelse, og en erklæring om skyld (Leer-Salvesen, 1999, s. 142). Når B tilgir fordi alle andre vil det, er dette en tilgivelse uten erkjennelse. Tilgivelse helt ufortjent og uten at en har bedt om det kan forekomme, men er ikke et krav, og skal heller ikke formidles som et krav i kristen kontekst. Leer-Salvesen (2009) skriver at tilgivelse ikke krever at relasjoner gjenopptas eller fornyes, men at tilgivelse også kan fungere som en endestasjon som markerer slutten på sorg og bitterhet (Leer-Salvesen, 2009, s. 12). Når intervjuperson B tilgir ”for at de andre ville det” og for at ”saken ikke skulle tas så stort” sier det oss noe om det relasjonelle aspektet i tilgivelsen: Han tilgir for å skåne sin overgriper mot en stor sak. Det kommer fram i intervjuet at denne tilgivelsen på langt nær var en reell tilgivelse, og det er viktig å anerkjenne at tilgivelse kan være en prosess over lengre tid.

Intervjuperson D fokuserer på hva tilgivelse ikke er, men får på den måten fram mange refleksjoner over hva han legger i begrepet:

Du vet den der sangen med alle syndene han (Jesus, anm) har kastet bak sin rygg³? Han ser dem aldri mer, liksom. Jeg tenker at det ikke er sant, ikke når det gjelder å tilgi, jeg tror ikke det er det vi skal, glemme liksom. Jeg tror ikke noen med hånda på hjertet glemmer, det er en helsikkens jobb å glemme. Å tilgi er ikke å være idiot. (D)

Kleiven (2004) beskriver hvordan forestillingen om at tilgivelse handler om å glemme, som dypt forankret hos mennesker. Gud glemmer når han tilgir (Jes 43,25), men for oss mennesker vil det å glemme si at vi ikke lenger husker det som har skjedd og frata krenkelsen betydning. Dette medfører at å tilgi for den krenkede vil innebære en ubetydeliggjøring av krenkelsen. Kleiven omtaler at tilgivelse er å huske krenkelsen og bære sannheten med seg videre som et grunnlag for fellesskapet (Kleiven, 2004, s. 95-100).

Alle informantene besvarte spørsmålet med eksempler, og flere av fortellingene forklarte prosessen fram mot tilgivelse mer enn deres forståelse av tilgivelse. Likevel skinner dette i stor grad igjen i besvarelsen av flere av de andre spørsmålene, blant annet under punkt 4.1.2, 4.2.1 og 4.2.2. Intervjuperson E dveler lenge før han svarer på hva tilgivelse er, og selv om han kommer tilbake til det mange ganger i løpet av intervjuet, er oppsummerer han synet sitt slik:

Tilgivelse... jeg vet ikke... jeg tror tilgivelse for meg er å si at det ikke var min skyld. (E)

E har behov for å plassere skylden, men han har ikke blitt bedt om tilgivelse. Derfor initierer han skyldplasseringen selv, og tar makten til å gjøre det på egenhånd.

4.1.2 Prosess og handling

Intervjuperson E snakker om prosessen tilgivelse, og hvordan det ble nødvendig å lære seg en ny forståelse av ordet. Han beskriver her sin tidligere forståelse av begrepet:

Det skulle sitte i ryggmargen. Jeg skulle aldri bli sint, eller ta til motmæle. Skulle liksom aldri stå opp for meg selv, men ved å tilgi sånn umiddelbart var jeg en misjonær liksom... Andre skulle se det og bli imponerte eller noe. Helt tullete, på en måte, men litt fint også, sånn ”trakk meg på tærne for Jesus”, liksom! (E)

³ Barnas lovsang nr 205, a og b

Videre forteller han om en ny forståelse som han har jobbet seg fram til i løpet av de årene som har gått etter at han brøt med situasjonen han sto i:

Jeg vet ikke hva jeg tenker om tilgivelse nå. Det har kostet så mye bare å si at jeg tok feil før, og det å bryte med alt var... det var jævlig. Tilgivelse... jeg tror jeg måtte tilgi meg selv først. Si at XXX, sånn ble livet ditt. Jeg har vært så sint, men nå er jeg ikke lenger sint på meg selv. Legge skylda på de andre, og si dette gjorde dere, jeg vet ikke hvorfor. Jeg har aldri sagt det til dem. De har aldri spurt, og hvorfor skal jeg komme først, veit da faen om de kanskje ikke husker meg, men jeg tilgir at de er hjernevaska idioter fordi da kan jeg tilgi at jeg var en hjernevaska idiot. (E)

Mahoney, Rye og Pargament (2005) beskriver at noen mennesker motiveres til å tilgi ut fra et ønske om å ikke ødelegge Gudsforholdet sitt (Mahoney, Rye & Pargament, 2005, s. 66). For E er ikke dette av betydning når han omtaler sine tanker om tilgivelse per i dag, men har hatt stor betydning tidligere. Han har større behov for å plassere skyld hos krenkerne, men også hos seg selv.

I stor grad møter jeg mange av de samme tankene hos intervjuperson A. Han forteller om bruddet med krenkerne som avgjørende for tilgivelsen, og hvor viktig det var å plassere skyld:

Det jeg gjorde var at jeg skrev et brev til hver av dem, du har gjort sånn og sånn mot meg, dette har hendt, ikke masse detaljer bare sånn oppramsing, liksom, veldig sånn objektivt, jeg skrev at jeg ikke ville holde hemmelighetene lenger. (...) Vær så god, dere kan få alle hemmelighetene, jeg er ikke interessert, jeg går fra dere, jeg vil aldri ha kontakt med dere, men det er ikke nok for å leve videre. Jeg må faktisk tilgi dere. Og den tilgivelsen handler om aksept, om det som har skjedd og å akseptere det, for hvis ikke jeg tilgir har jeg for mye hat. Jeg vil ikke ha hat, så det gir jeg tilbake, jeg gir alt av hendelser tilbake til dem, jeg vil ikke bære dem mer. (A)

A har stor geografisk avstand til de som krenket ham, slik at han har brukt mye tid på egen hånd til å bygge opp selvbildet sitt. Dette har gitt en forståelse av egen makt: A er ikke lenger en svakere part, men sidestiller seg selv med krenkerne. Samtidig tilgir han for sin egen skyld, for selv å frigjøres. Leer-Salvesen (1999) beskriver frigjøringen blant annet med å påpeke at både rollen som gjerningsmann og rollen som offer er forbigående roller (Leer-Salvesen, 1999, s. 128). A velger å tilgi selv om det ikke foreligger noen innrømmelse av skyld eller uttalt ønske om å bli tilgitt fra sine krenkere. Leer-Salvesen peker på det håpsfylte menneskesynet som formidles gjennom evangeliet: Det er mulig å gå fra død til liv igjen, også for en gjerningsmann og et offer (Leer-Salvesen, 1999, s.129). Når A definerer tilgivelsen som en personlig frigjøringsprosess, definerer han samtidig frigjøringen som et nytt liv uten hat og bitterhet. At krenkerne ikke ber om tilgivelse eller kommer han i møte anser ikke A

lenger som viktig; han har vært gjennom en prosess hvor han definerer at han må tilgi for å akseptere. Når A plasserer krenkelsene hos krenkerne, endrer han maktbalansen mellom seg selv og krenkerne selv om det ikke foreligger en innrømmelse av skyld; A definerer selv at han har makt til å legge ansvaret over på krenkerne.

A fortsetter med å beskrive bruddet og forklarer en langvarig prosess i etterkant av brevet som ble sendt til hver av krenkerne. Hans mor var lenge benektende tilskuer til det som hadde hendt, og han lengtet etter å gjenoppta relasjonen. Han forklarer hva som skjedde:

Det tok mange år før jeg snakket med min mor igjen, hun måtte først si: Jeg tror deg. Du har rett. Jeg husker. Da hun sa det... for en glede. Selv om jeg er redd hun kan snu, hele tiden, men jeg greier å si at jeg tilgir henne og at vi kan prøve å forsones siden hun har tatt et skritt fram. Det må til. Liksom... vi må gå mot hverandre. Mitt skritt var å tilgi dem alle. Hennes skritt var å på en måte innrømme at det hadde skjedd. (A)

Kleiven (2016) omtaler den relasjonelle tilgivelsesprosessen som en anerkjennelse av den andres menneskelighet, et resultat av en prosess som er et oppgjør med det onde, slik at den krenkede ikke lenger skal bære skam og skyld for krenkelsen. Tilgivelse er endring i maktforholdet, den krenkede er ikke lenger ”fanget som offer” (Kleiven, 2016, s. 161-162). Han siterer Vladimir Jankélévitch som forklarer sann tilgivelse som en øyeblikkshendelse basert på ”a personal relation”, den kan ikke planlegges og krever ikke gjenytelse (Kleiven, 2016, s. 163).

4.1.3 Sammendrag

Som nevnt innledningsvis i punkt 1.5.1 er begrepet tilgivelse utfordrende å definere, og det ble bekreftet i intervjuprosessen hvor spørsmålene ble besvart svært ulikt. Det er sterke følelser knyttet til begrepet, og det er vanskelig å skille følelser, erfaringer, tanker og opplevelser fra hverandre; erfaringer veves sammen og skaper forståelsesutfordringer. Flere trekker fram at de har opplevd et slags ”press” fra omgivelsene; enten fra krenker, men også fra samfunn (for eksempel Barne- og Ungdomspsykiatrisk Avdeling, BUPA) og menighet. Behovet for å plassere skyld og til å få en innrømmelse står sentralt, men det er ikke alltid den/de som har utført krenkelsen en lengter etter dette hos: andre nære (omsorgs-) personers aksept og innrømmelse av at de ikke har gjort nok kan være like viktig. Intervjupersonene beskriver tilgivelse som et behov for å plassere skyld.

Alle intervjupersonene omtaler at de prøver å tilgi, at de er i en prosess med å tilgi og at de ikke har blitt bedt om tilgivelse eller at det har vært noen innrømmelse av skyld fra krenkeren. Likevel opplever informantene et ønske om å tilgi.

4.2 Tilgivelse som moralsk valg, og erfaringer fra kristen kontekst

Intervjupersonene har alle forholdsvis lang erfaring med å stå i prosessen ved å tilgi. Jeg ønsker å belyse hvilke erfaringer de har gjort seg fra prosessen, og prøve å trekke ut noen erfaringslinjer som kan tas videre inn i drøftingen. Når tittelen sier moralsk valg, ønsker jeg å se erfaringene knyttet til forventninger, press eller krav; egen moral, eller det vi anser som normer og moral knyttet til den konteksten vi befinner oss i.

To av spørsmålene jeg stilte ble stilt som ett spørsmål til alle intervjupersonene: *Har du tilgitt? Har du prøvd å tilgi?* Alle besvarte spørsmålene med en begrunnelse på hvorfor de har eller ikke har tilgitt eller prøvd å tilgi.

4.2.1 Valg

Intervjuobjekt E trekker fram erfaringen i å komme til kort:

Jeg har prøvd å tilgi. Prøver.... Det er ikke lett, jeg har iallfall lært at det er beintøft! Mest av alt har jeg lyst til å gi opp, men så er det liksom det at hvis jeg gir opp blir jeg hengende fast i det gørrret. Jeg får liksom dårlig samvittighet, på en måte... for.. alle, liksom. Så jeg prøver. Om igjen og om igjen, liksom. Det er vanskelig. Ikke noe quick fix! (E)

Intervjuperson A beskriver erfaringer som tok ham langt tilbake i tid, og som ble nyttig i forståelsen av hvordan livet er i dag.

Ja, jeg har på en måte tilgitt. Jeg måtte tilgi for å kunne forsone meg med det som hadde skjedd. Jeg lærte at jeg måtte tilgi for å ta vare på den voksne meg, men også for å slutte å rømme. Jeg rømte fra alle, men også den lille gutten som var meg, og jeg har måttet lære meg å ta vare på den jeg var da, visualisere fram meg, nei, det er ikke den voksne mannen som trenger omsorg og kjærighet nå, det er den lille gutten. Det har hjulpet meg veldig å visualisere slik, for det er jo ofte sånn at den smerten du opplever i øyeblikket ikke handler om nåtiden, men om alt annet som har skjedd i fortiden. Hvis jeg blir avvist i dag handler ikke smerten bare om den avvisningen, det er samlingen av avvisninger i livet som påvirker den avvisningen. Legen min sa en gang til meg: ”Tristheten i deg vil sannsynligvis alltid være der”. Men det er greit. Jeg har lært meg å akseptere. (A)

E og A beskriver begge behovet for å tilgi. Behovet omtales som en indre drivkraft, et behov for å komme videre, en aksept av situasjonen de har vært i. E nevner at han får dårlig samvittighet dersom han ikke tilgir. Leer-Salvesen (1999) omtaler falsk skyldfølelse hos de krenkede, og beskriver det han omtaler som nevrotisk avvik i skyldfølelsen blant annet som det å føle skyld for noe uten å ha såret eller krenket andre, en tilleggssmerte krenkede kan føle (Leer-Salvesen, 1999, s. 83-85). Kleiven (2016) beskriver hvordan dype krenkelser kjennetegnes ved at krenkeren skaper en virkelighetsforståelse der ansvaret for krenkelsen plasseres hos den krenkede (Kleiven, 2016, s. 160). Intervjupersonene har alle kommet i en slik posisjon at de plasserer skylden hos krenkeren, selv om det ikke har vært noen innrømmelse av skyld. Ønsket om å tilgi settes i sammenheng med å ha makt og styrke til å klare det på egen hånd.

Intervjuperson B trekker fram det lille barnet som må elskes:

Jeg har prøvd så innmari å tilgi. Det handlet hele tida om overgrepene i samtalegruppa jeg gikk i, de snakket mye om det som hadde skjedd og satte ord på hva det var: ”Du har vært utsatt for seksuelle overgrep og incest”. Det var først da jeg traff XXX at jeg lærte å se på den voksne meg. ”Ta den lille gutten i hånda. Gå ut derfra. Du er ikke der nå”. Det var sterkt, og gjorde at jeg iallfall prøvde å tilgi. En gang til. Ikke fordi Gud sier det, men fordi jeg vil. Den voksne mannen vil (...) Jeg vet ikke om XXX skjønnte det i det hele tatt, men det å ta den lille gutten i seg selv alvorlig nok, ja, da skjønnte jeg at jeg er sterk nok til å gjøre noe med det, på en måte. (B)

B har en sterk tilknytning til kirken, og opplever at tilgivelse er et krav; ”Som Herren har tilgitt dere, skal dere tilgi hverandre” sier Paulus (Kol 3,13), og intervjuperson B gjentar flere ganger at han ønsker å tilgi som et vitnesbyrd. Det har vært en langvarig prosess, og han er ikke i mål. Fortsatt ser han på tilgivelse som en mulighet, og han ser på tilgivelse som en viktig del av det å være kristen. Kleiven (2016) omtaler tilgivelse som selve grunnstammen i den kristne tro (Kleiven, 2016, s.152), men han advarer mot hvordan Guds tilgivelse oppleves som en forpliktelse til at enkeltmennesker tilgir sin neste uansett alvorgrad eller krenkelse. Dette betegner B sitt syn på tilgivelsen, selv om han fortsatt snakker om å prøve å tilgi.

Intervjuperson D peker på maktbalansen:

Jeg har på en måte tilgitt. Eller... jeg har prøvd. Jeg har prøvd å tenke jeg skal si det til dem (krenkerne, anm), men jeg har ikke våget, de er liksom så... jeg vet ikke. De er så sterke ennå, liksom. Sånn langt over meg, jeg ligger fortsatt der og er ingenting, selv om jeg liksom sitter her og er noe helt annet. Jeg har iallfall lært at det ikke er lett å sette strek over ting, for å si det sånn, det sitter liksom inni der, hele tida, om jeg vil eller ikke. Dette er barnslig men.... jeg har tenkt at hvis jeg blir kjendis eller noe, da er

jeg over dem. På Skavlan liksom. Eller Lindmo. Kanskje vil jeg føle det er lettere å tilgi når jeg liksom er så sterk? (D)

Kleiven (2016) refererer til sosiologen Max Webers beskrivelse av makt som muligheten til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem (Kleiven, 2016, s. 155). når D henviser til at han kan tilgi når han blir kjendis, går han ut fra at en kjendis har mer makt enn han selv har. Han har startet tilgivelsesprosessen, men antar at det kan være enklere å ha tilgitt når han står over krenkerne i makt.

4.2.2 Erfaringer fra kristen kontekst

Intervjuperson C trekker fram erfaringer rundt andre menneskers forventninger:

Folk spør om jeg ikke skal gå videre snart, er du nødt til å mase om det der ennå? Så jeg sier at jeg har tilgitt for enkelthets skyld, slippe maset, liksom. Og jeg prøver! Jeg prøver og prøver, det er liksom... men så blir det liksom ikke så vellykka. Det sitter der. I magen et sted. Andre sier jeg må se framover, ikke sant, og jeg sier at jeg gjør det, men inni meg drasser jeg på en diger.. en slags tilhenger av ting. Når andre sier jeg må tilgi eller ”tenk du på det ennå?” blir liksom tilhengeren litt tyngre... (C)

Alle intervjupersonene har, og har hatt, en viss tilknytning til kristne fellesskap. Alle har fortsatt et forhold til kirken, men varierende grad hvor sterkt. I denne analysen vil jeg finne hva som er opplevelsen til den enkelte, og ikke nødvendigvis hva som er uttalt. Et av spørsmålene jeg stilte intervjupersonene var: *Hvordan møtte andre mennesker deg når de fikk høre historien din? Jeg tenker spesielt på det kristne fellesskapet du var/er en del av, hvilke erfaringer har du gjort deg?*

Intervjuperson C har en litt oppgitt innfallsvinkel til spørsmålet, men besvarer det med flere eksempler:

Hva skal jeg si... jeg tror de visste om det hele tida, mobbingen var liksom noe alle visste om, og jeg fikk jo mye juling og... de må jo ha sett noe? Jeg gikk i et kor, flere fra klassen min gikk der, og jeg husker vi sang om at ”Jesus spør om jeg er tøff nok til å møte mobberne med et smil.”⁴ Sangen var liksom så kul, men jeg greide ikke synge jeg...jeg skuffet jo liksom Jesus da. Jeg var jo ikke tøff, jeg fantaserte om å dø før neste skoledag, ikke om å si imot noen! Tenk om de hadde bare sagt det, at Gud og Jesus ikke blei skuffa? Jeg bar jo liksom ansvaret for at Jesus blei skuffa også.

Vel... vi fikk en konfirmanntlærer, vi digget henne, hu var så fin! Sånn skikkelig kristenfin (latter). Jeg husker hun sa vi kunne fortelle henne alt, og så sa jeg det en

⁴ <https://www.musixmatch.com/lyrics/Børudgjengen/Tøff-Nok>

gang da, at de andre mobbet. At jeg ikke likte skolen. Hun sa at hun heller ikke hadde likt skolen, men det var bare å stå på, alle synes det er tøft å være 15. Akkurat som.. det betydde ikke noe, sant? Da jeg fortalte jeg var homo fikk liksom alle en sånn ”åh, det var derfor du var så rar!”, og jeg kjente at det var min feil, liksom... Hvorfor skulle Jesus og Gud elske en sånn skeiv tulling, liksom? I kirka så skulle vi være så gode, vi skulle hilse med klemmer og... vi var gjengen, liksom. Guds gjeng. Ingen sa at jeg ikke hørte til, men... De maste hele tida om at vi måtte ha rene, åpne sinn og tilgi alle. Vi kunne ikke be til Gud uten å tilgi de andre først, da sperret vi liksom for bønner. Så jeg sluttet liksom å be da. Var jo ikke vits i, liksom. Og å gå. Tror ikke de merket det en gang. Tror kanskje de var litt letta, han triste homoen, liksom. Jeg bar det liksom helt aleine siden jeg ikke greide å tilgivelse er liksom mer enn å si det er OK og gi en sånn fredsklem. Tilgivelse er... (C)

Den norske kirkes plan for trosopplæring bruker begrepene livstolkning og livsmestring. Trosopplæringen skal bidra til at barn: ”(...) lærer å forstå seg selv og tilværelsen i lys av relasjonen til Gud og seg selv, andre mennesker og i forhold til resten av skaperverket” (Kirkerådet, 2010, s. 14). Ringheim (2015) peker på at kirken må ha kompetanse og kunnskap både om den svakeste part og hvordan ivareta dem, men også kunnskap om krenkere (Ringheim, 2015, s. 16-25). Krenkerne fikk stor plass i oppveksten til C, og kunnskap fra kirkens side om dynamikk rundt mobbing og negativ atferd kunne hatt betydning for hvordan kirken reagerte på C sin fortelling. C oppfattet seg som en som sviktet Gud, og da han senere tok steget og fortalte, opplevde han at det ikke ble tatt alvorlig, og at han i liten grad fikk hjelp til å mestre livet. Han opplevde seg ikke ivaretatt av kirken da han fulgte invitten fra konfirmantlæreren om å fortelle det som var vanskelig. Han erfarte derimot at når han tok et grep for å mestre livet sitt, ble han skuffet og avvist. Hovland (2003) beskriver teologiens ambisjon som (...) ”å være en tolkning av livet slik det fremstår og oppleves av mennesker i dag” (Anstorp et al., 2003, s. 45). Teologien kan ikke løsrives fra virkeligheten mennesker lever i. Videre beskrives konflikten som ligger i Guds kjærlighet som den kristne tros sentrum, og hvordan mange som har vært eller fortsatt er del av et kristent fellesskap som ikke føler eller opplever seg elsket. Forkynnelse om mennesket som ”fallen” og som gjennom anger og bekjennelse oppreises i tilgivelsen er tenkt oppbyggelig, men dersom en opplever seg såpass skamfull og uverdigg at en ikke fortjener Guds nåde, kan det vonde gjøres verre (Anstorp et al. 2003, s. 47). For intervjuperson C ble det en befrielse å slutte i kirka han tilhørte siden han opplevde at han ikke ble lyttet til og ikke ble tatt på alvor, men at han ble ansvarliggjort for å holde gudsforholdet åpent.

Også intervjuperson B trekker fram sanger som har vært vanskelige i oppveksten, mens han i tillegg beskriver noen erfaringer gjort som voksen student og som ansatt i kirke:

Den der sangen om at et barn kommer hjem om kvelden og møter en vennlig favn⁵? Den sangen er grusom. Helt... den hater jeg, den må aldri brukes, jeg kom jo også hjem da, og ble møtt. Og jeg visste liksom hele tida hva slags favn det var. Jo, og altså... da jeg begynte på XXX (høyskole) kom plutselig Gud inn i hverdagen, liksom, og i kristen dogmatikk liksom så skal man tilgi, og for meg... det ble liksom så nytt alt dette med kristendommen og nattverd var nytt, alt var nytt. Så da begynte jeg å se litt mer alvorlig på fasten, så da skulle.... min aller første faste så skulle jeg tilgi (.....) Jeg hørte Sunniva Gylver en gang si at man skal tilgi, man skal tilgi når man står oppreist, man skal ikke tilgi når man ligger nede, da skal Gud gjøre jobben, og det hjalp i første faste, men likevel ble det samme prosjekt i neste faste. Og neste. Og neste. (B)

I: Du snakket om at du brukte fasten til å prøve å tilgi. Sa noen til deg at du skulle det?

Nei. Eller. Det kan ha vært en sånn skjult forventning. Jeg bare føler at folk sier det, jeg kan ikke si at den og den har sagt det, eller... flere sier ”er du ikke ferdig med det enda?” (...) Jeg tror at i andre sammenhenger jeg har vært i, hvor det ikke nødvendigvis er snakk om overgrep i seg selv, kanskje, på en måte snakker folk veldig mye om tilgivelse, og alt jeg tenker da er å nei, jeg må tilgi, selv om de ikke sier det til meg direkte da... ja, jeg tror det. (B)

Kleiven (2004) omtaler hvordan kirke og forsamlinger bør møte mennesker som har vært utsatt for seksuelle overgrep, og peker på at ofte fokuseres det på gjerningspersonen og den utsatte (krenkede) blir ”usynlig”. Han beskriver ordene som velges som ”erfaringsnære” eller ”erfaringsfjerne”. Gylvers råd om å ikke tilgi når man ligger nede, finner vi igjen hos Kleiven hvor han beskriver at krenkeren må bli ”et vanlig menneske” for den krenkede, altså miste makten i relasjonen (Kleiven, 2004, s. 103). Han omtaler senere (2016) makt til å tilgi som myndighet til å ta tilbake sin uskyld og fritas for sin skam (Kleiven, 2016, s. 164).

D beskriver videre hvordan det er en forskjell på Guds tilgivelse og menneskers tilgivelse:

Jeg tenker at det er forskjell på meg og Gud, liksom. Altså, selvsagt, men det er liksom så lett å tenke at vi skal prøve å være Jesuser, alle sammen. Jeg hadde sånn armbånd med WWJD (What Would Jesus Do, anm), men det tenker jeg ikke er så bra nå. Jeg er jo ikke Jesus, liksom, og selv om Jesus kan... selv om han liksom er Gud, så blir jo ikke jeg det! Jeg kan jo øve og bli bedre, men jeg tenker at jeg skal jo ikke være Jesus! Jeg tenker at tilgivelse er å prøve å leve videre. Å på en måte si at det har skjedd. Sette ord på ting, liksom, for meg selv kanskje, eller andre, men iallfall si at det har skjedd, godta det. Sånn ble det. Hvis jeg skal tilgi de andre må de si det samme de også, dette skjedde. Kan du tilgi meg? (D)

Karl Barth beskriver at Guds tilgivelse alltid bare har Gud som subjekt, tilgivelse er en del av hans barmhjertig. Guds tilgivelse betyr at han i kjærlighet til oss gjenoppretter det som skylden har ødelagt (Leer-Salvesen, 1999, s.169-170). Det er forskjell på Gud og på

⁵ Syng med oss, nr 126

mennesker, og det er forskjell på måten vi mennesker kan greie å tilgi. Hauge (2017) poengterer at Gud tilgir når vi bekjenner våre synder, ikke når vi benekter dem (Hauge, 2017, s. 10-12), og samtidig peker hun på at mennesker ikke kan pålegges det samme, en krenket person må få plassere skylden der den hører hjemme, og få tid og rom til å eventuelt tilgi dersom krenkeren erkjenner sin skyld og ber om tilgivelse. Kleiven (2004) beskriver tilgivelsen fra Gud som nåde, gratis, men kun i den enkeltes forhold til Gud. Han advarer mot at ledere ”tilgir” og dekker til krenkelser for å spare kirken eller unngå negative omtalelser. Et krav til den krenkede om å tilgi for å ”spare Guds rike” omtaler Kleiven som maktovergrep (Kleiven, 2004 s.102). D har kjent på kravet om tilgivelse fra kirken, og at krenkelsen dysses ned til noe nærmest uviktig.

Intervjuperson C er svært opptatt av hva Jesus sier om tilgivelse, og synes det er vanskelig å reflektere over emnet på egen hånd. Han forklarer hvorfor på følgende måte:

Jeg er liksom opplært til at vi skal tilgi, sant? Jesus ga jo et sånt vanvittig offer på korset, og så er det liksom ikke så enormt stort offer å tilgi for meg, men så er det liksom umulig likevel? Jeg er jo ikke Jesus, liksom. Hva kan jeg om tilgivelse, jeg som ikke får det til? Jeg bare.... jeg har brukt så mye tid på dette. Skulle ønske jeg kunne si at jeg var ferdig med det. Jeg kan si hundre ganger at jeg vil tilgi, men jeg gjør jo ikke det. Skulle vært mer som Jesus, eller som de som ikke tror på Gud. Sikkert ikke lett det heller, men de slipper iallfall å sammenligne seg med han (Jesus, anm). (C)

Baasland (2009) omtaler tilgivelse som noe relasjonelt. Tilgivelsen plasserer oss i små og store fellesskap, og den vil spre sunnhet og godhet i alle fellesskap, og han avslutter boka si med å referere til Desmond Tutus bilde av tilgivelse; å trekke fra gardinene når man sitter inne i et mørkt rom: ”Den som sier: jeg tilgir aldri vil alltid leve i mørke og kulde. Den som sier jeg tilgir starter på en ny og spennende livsvei” (Baasland, 2009, s. 242). For C blir dette utsagnet for lettvint. Når Tutu beskriver valget om å tilgi som å åpne gardinene, glemmes det hvor komplekst tilgivelse kan være, intervjupersonen beskriver at han prøver å tilgi, men at det ikke lykkes fordi han opplever at krenkelsen har ødelagt så mye, og at han gjennom flere år har vært ”liten”. Han beskriver også det utfordrende i at krenkelser som har skjedd for forholdsvis lenge siden, kan tenkes på som ”småting” hos de som utførte det, men fortsatt stort for den som opplevde det. Å kreve tilgivelse eller å omtale tilgivelse lettvint, oppleves utfordrende, og for intervjupersonen E som belastende. Kleiven (2004) skriver om hvordan kravet om tilgivelse kan påføre den krenkede en opplevelse av maktesløshet og en form for ”medskyldighet”, en påført skyldfølelse. Disse følelsene kan sitte dypt, og føre til skamfølelse over egen identitet. Dersom man forutsetter at tilgivelse innebærer at man møtes forholdsvis

likeverdige, vil skamfølelsen kunne vanskeliggjøre tilgivelsesprosessen siden skam knyttes til egen verdighet (Kleiven, 2004, s. 98).

Intervjuperson D har opplevd kirkens forventning på kroppen:

Skilte mennesker... plutselig var jeg en av dem. Det... det føltes absurd på en måte, men... jeg tenkte jeg kunne fortsette, livet mitt, være med på det jeg hadde vært med på og... En av lederne ba meg komme på kontoret sitt, jeg forventet trøst eller støtte, men først ba han meg ta en pause fra det jeg hadde vært med i, jeg var liksom et problem eller noe. Så ba han meg tilgi henne, være raus, kanskje ville hun komme tilbake om jeg tilga. Jeg husker han sa at sinne er ødeleggende, og jeg måtte backe ut fordi jeg ikke hadde tilgitt, altså var jeg sint. (D)

I: Hva slags pause ba han deg ta?

Tja... jeg hadde blitt et problem, og dersom man ikke var der, eller snakket om det, var man ikke et problem? Pausen ble ganske lang, ja. Jeg var så sint, og kunne jo ikke be til Gud for det var jo ikke vits i om jeg ikke tilga. Tausheten... jeg ser nå hvor sprøtt det er, problemene gjemt, liksom. Det gikk på troen løs, jeg måtte liksom prestere tilgivelse før jeg kunne komme tilbake til Gud, men jeg greide det jo ikke og da... (D)

Intervjuperson E har erfart destruktive krefter:

Vi var på en måte pålagt eller indoktrinert til å være så gode og så... vet ikke.. vi skulle ha det så bra sammen, liksom, og tilgi. Vi måtte tilgi for å holde "telefonlinja" med Gud åpen, ikke sant. Jeg sleit med meg selv en periode, opplevde en del personlige ting og kjente at jeg ikke var så god som de andre, liksom. De andre var så forbanna flinke og fine, jeg drakk øl i skjul og var liksom en taper, ikke ba jeg så ofte og ikke... Jeg husker ikke hvordan det begynte, men jeg kom i en sånn konflikt eller noe med en annen fyr, tror det var noe lydanlegg eller noe, småting, egentlig, men jeg ble kalt inn "på teppet" og nærmest... ja... de eide liksom hele meg, ikke sant, og jeg kjente jeg ikke fikk puste, og så bestemte jeg meg for at jeg ville slutte. Faen, så letta jeg var! Men så kom det telefoner, da. Og brev. Jeg måtte tenke meg om, de tilga meg om jeg bare innordnet meg liksom. Jeg gikk rett i kjelleren, drakk meg drita full og bare... Ennå, når jeg ser dem, kjenner jeg en sånn klo i magen om at jeg er ond, ubrukelig. Jeg kjenner det ellers og, har gått på lykkepiller og greier (antidepressiva, anm). (E)

En del av forestillingene og gudsbildene vi har som enkeltpersoner, eller som formidles i kirken, kan oppleves svært kompliserte. Ringheim (2015) har intervjuet et overgrepsoffer og hun forteller om hvordan språklige metaforer som: Gud fyller meg fullt og helt, å la seg overmanne av Gud, Gud er kjærlighet og Gud er mektig gjorde at hun måtte lage seg et nytt "språk" når det gjaldt troen (Ringheim, 2015 s. 161). For E ble kravet om tilgivelse knyttet til et ansvar om å ha kontakt med Gud, å holde "telefonlinja" åpen. Kleiven (2004) beskriver

tilgivelsens vertikale og horisontale funksjon: Den vertikale linjen er Guds betingelsesløse tilgivelse når synden er erkjent og bekjent. Den horisontale linjen er det relasjonsmessige: er det noen som bærer konsekvenser av mine handlinger? Faren med det horisontale fokuset er at kirken vil kunne ”kreve” en tilgivelse for å få hendelser ut av verden, og at dette ”kravet” kan innebære at den krenkede parten oppleve det som en ny krenkelse. Når intervjupersonen opplevde seg selv som mindreverdige i forhold til de andre i kirken, er språket om tilgivelse med på å gjøre opplevelsen hans tyngre; han har en del problemer, sliter med å tilgi ”småting” og dernest opplever han at han blokkerer relasjonen til Gud (Kleiven, 2004, s. 100-105). Hauge (2017) peker på at Jesus tilgir synder som bekjennes, men at det å ikke greie å tilgi ikke ødelegger den enkeltes kontakt med Gud. Gud er på den krenkedes side, det er der empatien skal ligge (Hauge, 2017, s. 7).

Intervjuperson A bar lenge med seg fortiden med vold og overgrep som en velbevart hemmelighet. Han befant seg i helt andre miljøer enn tidligere, og hadde lite kontakt med mennesker fra barndommen. Han opplevde et press uten at andre visste at de presset ham.

Jeg har alltid vært så engasjert i kristne miljøer, i mange år, men det var grunnen til at jeg sluttet i begynnelsen eller midten av tredveåra. Kravet om å tilgi, de maste sånn om det. De visste ikke noe og ikke noe om hva jeg måtte tilgi, men ja... (A)

4.2.3 Hjelp fra andre

Alle intervjupersonene fikk i denne delen av intervjuet oppfølgingsspørsmålet: *Kunne andre gjort noe annet, kunne mennesker reagert på andre måter? Hvordan tenker du? og Er det noen som har gjort det lettere eller vanskeligere for deg å håndtere situasjonen? Hvordan og hva?* og jeg knyttet spørsmålene til kirkens og fellesskapets håndtering. Få svarte direkte på dette, de fleste informantene fortalte om andre episoder eller erfaringer som så vidt omhandlet emnet, men A og B trakk fram sekulære hjelpere:

Jeg har jobbet internasjonalt hele mitt voksne liv, og jeg satt i en lounge en dag og møtte en trivelig forretningsmann og vi prata, og vi møttes egentlig ofte der, det var i London. (...) En gang hadde han ikke tid til å møte meg, men jeg fikk en melding da jeg landet om at han måtte møte meg likevel, og jeg møtte han, og han sa... og han... han begynte å grine, og sa XXX du må ta vare på deg selv, og jeg sa hva? Jeg vet du ikke gjør det, og jeg vet at noe forferdelig har skjedd deg fordi det skjedde meg! Og jeg kjenner det igjen i deg! (A)

Aksepten og det å være synlig ble et vendepunkt for han, og gjorde at han greide å ta tak i opplevelser fra langt tilbake i tid.

Ikke sant, han bare gråt og fortalte meg den historien, han fortalte ikke detaljer, men, men da bare tok jeg meg sammen og tenkte fader, jeg må gjøre noe! Hvis han ser det så.... så da gikk jeg til legen min og begynte prosessen om å ta vare på meg selv. (A)

Intervjuperson B har erfaringer fra å ikke bli sett eller hørt, selv om han snakket om situasjonen sin:

Da jeg gikk på ungdomsskolen så prøvde jeg å ta livet mitt, på skolen. Jeg hadde sagt det til en lærer, og vi snakka mye om det uten at det ble gjort noe mer, og så sa jeg at ville du blitt lei meg om jeg tok livet mitt? Og så løp jeg til togbanen... og da fikk jo saken litt vann på mølla, og jeg fikk time hos BUPA samme dagen. Jeg sluttet nesten samme dag, hadde oppfølgingssamtale da, så det ble ikke gjort mer enn det, bortsett fra at de hele tida var redde for at jeg skulle ta livet mitt. (B)

Litt eldre får B kontakt med en studentprest som fikk stor betydning:

Da jeg var 18 eller 19 og begynte på XXX (høyskole, anm) så sa jeg det til en studentprest (....) Hun sa oi, du har jo blitt utsatt for seksuelle overgrep og incest. (...) Jeg måtte gjøre en kjempestor prosess for at de (ordene, anm) skulle passe til min kropp (...) Da skjønte jeg at dette var mer alvorlig enn de andre hadde skjönt, de andre dyssa det ned, så da plutselig skjønte jeg hvor alvorlig det var! (B)

Å sette ord på det som faktisk har skjedd virker som en mangelvare i miljøet rundt flere av intervjupersonene. Noen av fortellingene har vært så skjulte og så hemmelige at det nok ikke har vært kjent av noen, mens andre sier at ”de burde sett”. E beskriver det som ”om tilgivelsen skal sitte i veggene”:

Det ble ikke så mye snakket om, eller jo... det ble snakket om, men ikke bare snakket om... det var liksom overalt, mellom oss i kirka. Tilgivelsen skulle sitte i veggene, vi skulle være liksom litt bedre eller litt... ja.. litt mer Gud, liksom, enn resten av verden. (E)

4.2.4 Sammendrag

Alle intervjupersonene har kommet fram til at tilgivelse er en prosess. Ingen av informantene sier de har et avklart forhold til tilgivelse, selv om de har uttalt at de tilgir både gjennom brev, mail eller uttalt til andre, er de fortsatt i en prosess. Å ha en indre trang og et personlig behov for å tilgi synes å være en drivkraft for alle, og selv om flere av intervjupersonene ikke har blitt bedt om tilgivelse, har to av dem selv tatt skriftlig kontakt og tilgitt uten at det

nødvendigvis er innrømmelse av skyld. Flere omtaler det behovet for å tilgi som et personlig ønske om å slippe hat og bitterhet. Ingen av intervjupersonene opplyser at de tilgir for å forsones med sine krenkere, men to av dem ønsker å forsones med sine mødre, som opplevdes som tilskuere til krenkelser. Utfordringen for flere av informantene var at de opplevde et press utenfra som de ikke definerer helt hva er, men de opplever at kirken ”krever” at de skal tilgi.

Samtlige intervjupersoner forteller at de bar med seg krenkelsene over tid før de fortalte til andre. Dette kan kalles skamfølelse, de var redde for hva andre ville tenke eller hvordan andre ville handle. Leer-Salvesen (2009) beskriver skam som noe som fremtrer i relasjoner, at den vokser seg til mens andre ser på (Leer-Salvesen, 2009, s. 60). Intervjuperson A har ikke vært åpen i kristen sammenheng, han trakk seg ut etter det han opplevde som tilgivelseskrav uten at noen visste, de andre har til en viss grad vært åpne, og blitt møtt på ulike måter. Ringheims (2015) beskrivelse av behov for kompetanse om hvordan man møter både overgriper og offer, er overførbart til andre krenkelser i studien: det handler å bli møtt på måter som ivaretar (Ringheim, 2015, s. 9-15). Det trekkes fram flere ganger at en ønsker at det settes ord på det som har skjedd, og dette vil kreve kompetanse og erfaring fra kirkens side. Jeg kommer tilbake til dette under punkt 4.3.

4.3 Tilgi oss vår skyld slik vi tilgir våre skyldnere – hvordan bør kirken møte utfordringer rundt tilgivelse?

Å komme med en klar analyse av hvordan kirken skal forkynne om tilgivelse og behandle mennesker som bærer med seg krenkelser eller som sliter med tilgivelsesaspektet, er langt utenfor rekkevidden av denne studien. Likevel mener jeg å kunne dra noen erfaringer og anbefalinger fra intervjupersonene som kirken kan ha god nytte av. I denne delen av intervjuet kom det fram mange synspunkt og erfaringer. Flere av dem er redigert bort eller anonymisert slik at det ikke skal være mulig å forstå hva slags kristent fellesskap det er snakk om, eller muligheten for å identifisere en mulig tredjepart. Flere hadde også besvart spørsmålet tidligere i intervjuet, uten spørsmål, så noen svar ble gjentakelser av hva man hadde sagt noe om før.

4.3.1 Møtet med ”våre skyldnere”

Alle fikk spørsmålet: *Kan vi utenfor (krenkelsen/konflikten) gjøre noe? Hvis du fortalte om hendelsene til en diakon (f.eks), hvordan skulle du ønske reaksjonen hadde vært? Hva kunne gjøre situasjonen lettere?*

Intervjuperson D er lettere oppgitt over kirkens rolle i samlivsbruddet:

Ja, plutselig ble liksom jeg bedt om å ta en pause eller å trekke meg unna... jeg forstår jo at på en måte ville de (kirken, anm) bare gjøre det som var riktig, da, men det var så urettferdig! Hva de burde gjort... de kunne klemte meg, eller vist at jeg var viktig, ikke sant? Og ikke fått meg til å nesten slutte å tro... jeg kunne godt ta pause, men ikke fordi jeg var sint! Jeg... Et råd? Trøst folk. Ikke få dem til å føle seg som små kryp. De... de støttet jo egentlig hu (fraskilt kone, anm) når de ba meg tie, men det var jo hu som gikk og jeg tenker at jeg burde få være sint. Det ble så... dårlig samvittighet, liksom, og.. nei. Jeg skulle ønske de hadde sagt at de likte meg, eller iallfall ville høre på meg, ikke bare... Jeg skulle ønske de hadde sagt noe om Job, at han var sint på Gud og at det var helt okey, liksom. (D)

Intervjuperson D setter fokus på hvordan han ble møtt da han var sårbar, og hvordan han opplevde at ledelsen i kirken hadde mer fokus på det ytre og på hvor utfordrende samlivsbruddet var for fellesskapet, enn hvordan det påvirket han som enkeltperson. Å bli sett og akseptert som enkeltmenneske er viktig for å ha en rolle i fellesskapet. Når kirken ber han om å ta en pause, oppfatter han at han ses på som medskyldig i situasjonen. Antakeligvis er det få samlivsbrudd hvor det ikke er litt begges skyld, men når kirken påfører denne medskyldigheten er den ikke sann. Kleiven (2004) omtaler påført skyld og påført skam som dyptsittende og som dobbel skam: jeg skammer meg over min egen skam (Kleiven, 2004, s. 98-99).

Intervjuperson E synes det er utfordrende å besvare hva kirken burde gjort, så lenge han opplever at krenkelsen har med miljøet innad i kirken å gjøre, noe han mot slutten av intervjuet litt småfleipende refererer til som ”sekten”, og det han selv kaller ”hjernevasking” og ”utnyttelse av folk”. Han ble bedt om å fokusere mest på siste del av spørsmålet heller, da det gikk i stå med første del, men tidligere i intervjuet sa han følgende:

Det skulle vært noen som sa stopp... eller... noen som på en måte kunne analysere eller.. et verneombud, kanskje. (E)

Tenk om de hadde skjønt hva de sa... hvor strengt det var, hvor... faen, det var som om at jeg stilte spørsmål, og så kom det en hel...en hær av folk som forklarte at Gud ikke ville ha spørsmål. (E)

Hvis jeg traff deg som diakon... jeg ville vel ikke stolt helt på deg heller, ikke der og da, men da, når jeg sluttet i kirka liksom... jeg drømte om at noen kom innom på besøk, eller bare i døra. Kanskje du som diakon kunne hørt, liksom, for du har vel taushetsplikt? Hørt litt på min side og sagt at jeg ikke var helt gal... at ... ikke sagt jeg skulle tilgi men at jeg skulle lære meg å leve med, jeg har brukt så forbanna mye tid på å ikke tilgi. Du kunne kanskje sagt at du støttet meg, liksom. At jeg ikke var helt alene. Ikke snakket om Gud, men liksom vært litt sånn.. sånn på bildene, vet du, sånn som passer unger som raser utenfor stup. Eller ikke raser da. Egentlig. (E)

Intervjuperson C har reflektert mye over dette, og har i ettertid oppsøkt flere arenaer for å lufte hva som ble gjort og ikke gjort. Kirken han tilhørte som barn og ungdom tilhører han ikke lenger, men han har brukt mye tid sammen med lederne i kirken han tilhører nå på å bli trygg i fellesskapet, uten å være veldig aktiv. Han har tenkt mye på hva som kunne vært gjort annerledes. En del av mobberne gikk i kirken sammen med ham, og spesielt i konfirmanttida opplevde han det vanskelig:

Vi var jo konfirmanter, men... det var tøft. Jeg mener, etter at jeg snakket med henne (konfirmantlærer, anm) følte jeg meg enda mer alene, liksom. Jeg mener hun sa liksom at det var greit å mobbe meg, uten å si det, forstår du? Og selv om det var mye tull og frekke kommentarer og ...kaos i konftimene skulle de liksom aldri ha noen andre der, eller snakke med foreldre. Jeg planla å dø da, og tenkte hver uke at dette var siste konfsamling ever, neste gang er jeg ikke levende mer, men... jeg var jo det. Jeg skulle ønske jeg ble trodd. Eller aller helst, jeg drømte om at noen skulle si ifra, "hold kjeft" eller... tenk om kirka hadde sagt det, at de ikke tålte mobbing, at jeg ikke måtte gå men at jeg var viktig å passe på, at de måtte ta ansvar da, på en måte...(C)

I: Hvis du hadde fortalt det til meg, eller en diakon, hvordan ville du jeg skulle reagert da?

Åh... du måtte... du måtte vise at du trodde meg. Altså, at det jeg sa var viktig. Og at det var viktig at jeg levde, liksom. Jeg ville at du skulle hørt på meg. Og si at det var galt. At de gjorde noe galt, og at det ikke var min skyld. At... at det ikke var småting man bare kan sette en strek over, liksom, men at det er stort, herregud, jeg ville jo dø! Jeg har tenkt så mye på hva som kunne vært bedre... at noen sa det ikke var min skyld. At kirka sa at Jesus ville forstå. Jeg har slitt med det, nå, etterpå, at jeg måtte være så flink. (C).

Leer-Salvesen (1999) beskriver en god dom (i juridisk forstand) som en opplevelse av at andre deler vreden og blir moralsk forarget over det som skjedde. I rettsalen er dommen med på å gi en oppreisning til den krenkede (Leer-Salvesen, 1999, s. 14-15). Utenfor rettsalen peker intervjuobjektet C på viktigheten av anerkjennelse og å bli trodd på, og at det er med på

å gi oppreisning. Flere av intervjuobjektene forteller om denne ”noen” de skulle ønske hadde reagert på krenkelsene. I Den norske kirkes plan for diakoni nevnes kamp for rettferdighet som en av måtene diakoni skal utøves. Planen har som målsetting at ”kirke og menighet står opp for mennesker som får sitt menneskeverd krenket” (Kirkerådet, 2008, s. 23). Utfordringen om å sette krenkelser på dagsordenen er klar, både i et lokalt og et globalt perspektiv. I plan for diakoni omtales også fellesskapet, hvor man skal ha et særskilt øye for de som faller utenfor, og de som trenger omsorg (Kirkerådet, 2008, s. 18-21).

Intervjupersonene A og B har opplevd vold og overgrep fra nære omsorgspersoner i barndommen. Begge er reflekterte og svært verbale, og begge har høyere utdanning. Når det gjelder dette spørsmålet har de gjennomtenkte, om enn svært forskjellige svar. Intervjuperson A legger mye vekt på ansvar:

Ja, jeg mener hver eneste lærer, hver eneste voksne, som kom bort i meg burde ha skjont. Jeg tror i dag, fortsatt, at vi ikke tør se at noe er galt, og grunnen er måten vi viser fram når noe har skjedd, ikke så mye blåmerke, mer i atferd (...) jeg mener, jeg hadde så dårlig selvbilde av meg selv, ikke sant, burde ikke noen ha skjont det? (...) så rent diakonalt, hvis noen kommer... det vanskeligste er at om du hadde spurt meg ut, ville jeg benektet det (...) Hvis man kan se den lille gutten og spørre hva han trenger... det hjalp meg. Du skal hjelpe dem sann bit for bit å komme mot forsoning, først tilgi, så, om de andre går mot, forsoning. Jeg tror diakonalt å møte mennesker på den reisen de er, jeg tenker på alle de gangene jeg holdt drama, den lille gutten... det hadde hjulpet om noen hadde sett forbi alt det jeg skjulte. Å være med og erkjenne at det og det har skjedd, når noen er villige til å snakke om det. Ikke late som om det ikke skjer. (...) Hvis noen kommer, så må man forstå. Det vanskelige er at om du hadde spurt meg ut, ville jeg benektet det. Men hjelp til erkjennelse, til å ta vare på den jeg var inni. Og ikke snakke om ”bare tilgi”. Snakk om å elske meg. Den lille gutten. Den voksne mannen. Erkjennelse. (A)

A etterspør at samfunnet, og også kirken, ser. Kunnskap og kompetanse blant ledere i alle ledd, både hos ansatte og frivillige ledere. Hele kirkens ledelse bør ha kunnskap om hva en skal se etter, og ha en eventuell beredskap for hvordan en skal snakke med, lytte til eller melde fra til andre instanser. Kirken har på mange måter en spesiell rolle siden forkynnelse av Guds ord kombineres med fellesskap og tilhørighet, men alle ansvar kan misbrukes eller misligholdes. Det har blitt utarbeidet beredskapsplaner i de ulike kirkene og organisasjonene til å håndtere krenkelser som vold og seksuelle overgrep som kan være en hjelp, men det er viktig at kunnskapen om dette spres, at de som er lederne som møter mennesker, eller de som får høre en betroelse eller opplever en bekymring vet hvor en kan gå. I tillegg vil ikke regelverket kunne romme alle gråsoner, derfor er oppdatert kompetanse viktig. Kleiven (2004) omtaler et godt regelverk som frigjørende og som hjelp til den enkelte til å handle rett

selv om kunnskap og forståelse mangler (Kleiven, 2004, s. 131). For å ha utarbeidet et godt regelverk, må kompetanse sikres. Andre krenkelser har kanskje ikke en beredskapsplan, men like fullt kan det være behov for retningslinjer og kunnskap. A fortsetter:

(...) det er så mye skam, fortsatt, i dette, både i forhold til seksuالمisbruk men også vold. Og jeg føler når du (kirken, anm) ikke vet...(...) jeg hadde så dårlig selvbilde av meg selv, burde ikke noen ha skjont det? (A)

Intervjuperson A innfører her begrepet skam i samtalen. Han sier flere ganger at han skammet seg, eller skammer seg fortsatt, for det han har opplevd gjennom oppveksten. Leer-Salvesen (1999) beskriver flere typer skam, alt fra det han omtaler som en moralsk ressurs, til en del av et sår påført den krenkede av krenkeren; enten slik at den krenkede opplever et uberettiget medansvar med gjerningspersonen, eller som en reaksjon på å ha blitt gjort liten, verdiløs og ubetydelig (Leer-Salvesen, 1999, s. 103). Leer-Salvesen (2009) siterer psykiater Finn Skårderud: ”Skam handler om å blottstille, om å bli avslørt som en annen enn den man vil være”. (Leer-Salvesen, 2009, s. 60). Skamfølelsen fremtrer i relasjoner, og relasjonene som oppstår i kirken kan være en utfordrende arena å blottstilles for, ikke minst dersom man skal ta med seg at kravet om tilgivelse kan oppleves som direkte både om det er uttalt eller uuttalt. Å be Gud tilgi vår skyld slik vi tilgir våre skyldnere er en standard som kan utfordre skamfølelsen; å ha opplevd ting man ikke ønsker skal eksistere, iallfall ikke blant oss, eller å bli blottstilt både som krenket (eller offer) og som en som ikke strekker til i kirkens standard siden han ikke greier tilgi, er følelsesmessig utfordrende. Begrepene skam og skyld har gått over i hverandre, men det har blitt gjort forskning på at begrepene må oppfattes som ulike. Skyldfølelse og skamfølelse er ikke det samme, hevder blant annet Tangney et al. (2005). Skamfølelsen gir et smertefullt fokus på personen selv (merk: det gjelder både krenker og den krenkede), på følelsen av å være en ”dårlig person”. Skamfølelsen kan få deg til å opptre annerledes i andre situasjoner; høylydt eller å trekke seg unna, sinne og aggresjon. Den krenkede vil i stor grad kunne skylde på seg selv, mens krenkeren kan bruke skamfølelsen til å skylde på andre (Tangney et al., 2005, s. 147). Intervjuperson A har valgt å kutte tilhørigheten med kristne fellesskap siden han har følt et ”tilgivelseskrav”, selv om ingen vet hva han har å tilgi. Jeg vil sette opplevelsen av krav i sammenheng med det han sier om skam; kanskje er det ikke bare selve det å tilgi som er vanskelig, men også det relasjonelle utfordrende ved at han kan oppleve risikoen for å bli ”avslørt” som en som har vært utsatt for vold og overgrep, som skremmende.

A snakker også om lengselen han har følt gjennom hele livet om å bli elsket:

Lengselen etter aksept og kjærlighet ligger der, men resten av meg... resten av meg er sterk. Du skal alltid ha en del av kroppen koblet til det som har hendt, det er deg, tror jeg. Da begynner man å forsone. Ikke benekte, ikke rømme. Hva er det jeg rømmer fra? Skammen...Alt, det... (...) Det verste for meg er at det var svikt. At ingen reddet meg. (A)

Den diakonale utfordringen han kommer med, er åpenbar: Opplevelsen av at det skjedde et svik, at ingen grep inn. Diakoniplanens definisjon av diakoni omfatter ”kamp for rettferdighet” som uttrykksmåte noe som gir oss en utfordring om å handle (Kirkerådet, 2008, s. 7).

Intervjuperson B har erfart sviket til mennesker rundt. Han peker på at kirken har så lett for å se det den vil se, enten bra eller dårlig. Kanskje kan erfaring, kunnskap og kompetanse hos ledere også være til hjelp for å se bak handlingene?

Altså, hvis mennesker kommer og har opplevelser...det er kanskje ikke det første de sier, og det er kanskje ikke den første personen der som er den de egentlig er. Mange gjør mye ut av seg når de er små inni. Kanskje må man spørre litt, og godta svaret. (...) Å sette ord på det, bruke ordene for hva en har opplevd, si ”du har vært utsatt for...” Bekrefte at dette er stort for dette barnet. Jeg tror også... Sunniva Gylver på en måte sa til meg at Gud krever ikke at du tilgir, Gud tilgir. (B)

Kleiven (2004) omtaler Guds tilgivelse som nåde, som noe gratis. Guds tilgivelse gis betingelsesløst, men Gud er også alltid tilstede hos den krenkede part slik at spørsmålet som følger etter Guds tilgivelse er om andre bærer konsekvensene av handlingen, og eventuelt hva gjerningspersonen gjør for å ta ansvaret (Kleiven, 2004, s. 91-95). Han peker også på at tilgivelse forutsetter opplevelse av egen verdighet (Kleiven, 2004, s. 99). Verdighet handler om selvbilde, om egen verdi. Når intervjuperson A etterspør at noen ser det bråket og utfordrende barnet, og beskriver at mange gjør mye ut av seg når de er små inni, utfordres man til å ikke se på væremåte som et problem, men som et symptom på at kanskje er noe er galt. I Ringheims (2015) bok er det et intervju med sjelesørger Berit Okkenhaug. Hun beskriver det utfordrende ved å fortelle om alvorlige krenkelser når det forekommer skam, redsel for ikke å bli trodd og egne anklager mot seg selv, kombinert med religiøs forvirring hos mennesket som forteller (Ringheim, 2015, s. 209-212). Å være med og sette ord på krenkelser kan være god hjelp for den krenkede parten, sammen med å gi seg tid til å lytte og til å tro det som blir sagt og ikke kreve at den krenkede parten tilgir.

4.3.2 Sammendrag

Det er mange følelser knyttet til tilgivelsesprosessen. Informantene snakker om skam og skyld, og samtlige opplever at de i liten grad har blitt sett av kirke eller samfunn slik de trengte det. Behovet for aksept og anerkjennelse kommer fram, og også ønsket om at en skal se forbi det som er utad, til det som er inni. Retningslinjer og kunnskap om hvordan en møter mennesker etter alvorlige krenkelser er nødvendig; flere av informantene er tydelige på at de i utgangspunktet ikke ville stolt på kirken, og i første omgang ikke snakket sant, men at kirken må innhente kompetanse på mennesker som har opplevd store traumer og få kunnskap om hva som blir sagt også uten ord.

4.4 Tilgivelse og forsoning, erfaringen sett i nåtid

I intervjuguiden la jeg ikke opp til spørsmål om situasjonen i nåtid. Dette fordi historiene er så ulike, samtidig som jeg ønsket at denne studien hadde fokus på prosessen informantene har vært gjennom, og hvordan deres erfaringer og refleksjoner kan bidra til at kirken blir mer oppmerksom på utfordringene i kjølvannet av forkynnelse, tradisjon og kultur. Likevel svarte alle fem på spørsmålet om hvordan erfaringene påvirker dem i dag, og hva kirka kan lære av, eller hvordan kirka kan anvende, deres erfaringer.

Intervjuperson E er frustrert over erfaringene han sitter på:

Jeg har det jo egentlig greit nå, ikke sant, men det er heavy å liksom miste... miste grunnmuren, liksom! Har jo mista mange venner og jeg tenker mye på dem, det er liksom livet før og nå... selv om jeg ikke vil tilbake, er det liksom noe jeg savner da. Men jeg tenker at noen bør spørre meg om hvorfor jeg slutta, ikke bare spørre for å få meg til å angre eller føle meg idiot, men spørre for å høre, liksom. Det hadde vært... skal ikke banne nå, det hadde vært fint! (E)

E er frustrert og uttaler en sorg over hva han har mistet, samtidig som han uttaler at bruddet var nødvendig. Tilgivelsesprosessen har ikke reparert ødelagte relasjoner, og han er åpen på at prosessen ikke er avsluttet.

Intervjuperson C peker på at han har erfart å fungere som samtalepartner for ungdommer i jobbsammenheng. Han peker på at han har erfaringer som gir dybde til samtale, og unik forståelse for de barna som blir mobbet. Samtidig er sårheten tydelig til stede:

Det er fint å snakke med unger nå, jeg er jo ikke så gammel, så jeg blir liksom en av dem, ikke sant? Eller kanskje bare jeg tror det... Likevel kan jeg lytte, liksom, på en helt annen måte, for jeg hører på det under, eller mellom. Jeg er jo rar, så det er lett å være rar med meg, ikke sant? Og... og jeg vet hvor redd det går an å være, ikke sant, og da kan man skakke om det å være redd på en annen måte. Det er mange redde i kirka også, voksne og. Jeg har hatt lyst til å ha kurs om mobbing sånn at alle skjønner at de skal se og gjøre noe. (C)

Intervjuperson D har til dels brukt litt av sin erfaring gjennom en samtalegruppe for mennesker som har opplevd samlivsbrudd.

Jeg har det bra nå, da. Har kjæreste, da, hun bor litt borte, men det er fint. Vi møttes i en samtalegruppe for sånne som oss da, og.. ja... det ballet på seg? (...) jeg kan ikke si jeg er glad jeg er skilt, eller at kirka ba meg slutte, men jeg prøver å tenke at jeg har fått en ny sjanse, og at det er bra. Kunne godt ”disset” både kirke og biskop, men er det vits i? De få som hører møter jo ikke jeg. (D)

Intervjuperson A reflekterer over en del muligheter han har fått i livet, men sier lite om hvordan han kan være bidragsyter annet enn i profesjon (blant annet gjennom en helsefaglig høyere utdanning):

Jeg kan faktisk si nå at jeg ikke ville være den jeg er nå uten at dette hadde hendt. Jeg ville ikke at det skulle hende, men den styrken jeg har nå kommer ikke av å bare sitte pent, og jeg vil ikke. Jeg skulle gjerne ikke ha den styrken, men jeg er så glad for det og! (...) All utdannelsen og alle jobbene. At jeg tar sjanser... jeg vet jeg er sterk nok, ikke sant? (...) Jeg hadde en barnevakt en gang som hvisket i øret mitt: ”Dette er bare ett øyeblikk i tiden, det går over”. Dette ga meg en måte å håndtere de verste øyeblikkene. (A)

Intervjuperson B er også svært klar over at erfaringene han har med seg, også har resultert i styrke. Han er bestemt på å bruke erfaringene til noe positivt, og knytter Gud sterkt til sitt forhold til sine opplevelser:

(...) jeg tenker ikke at ting skulle vært annerledes eller... det er ikke slik at jeg håper at hele livet mitt skulle vært helt annerledes enn i dag, jeg skulle aldri, aldri, aldri skiftet liv med en som ikke var utsatt for det, for eksempel, fordi... jeg har fått så mye igjen for det andre i livet da.. og det er jo en slags forsoning det. Det kristne jeg tenker er at jeg har lyst til å vise Guds kjærlighet, at Guds kjærlighet er større enn alt annet (...). (B)

4.4.1 Sammendrag

Under dette punktet kom prosessen den enkelte informant sto i, tydelig fram. Det gjentatte fokuset hvor erfaringene ble brukt til noe positivt ble hos alle uttalt med tyngde, og med

overbevisning. Å fokusere på styrken de har fått gjennom prosessen de er i, og at informantene så tydelig opplevde krenkelsene de hadde vært gjennom som noe som kunne gi dem og andre noe peker på hvor reflekterte informantene er når det kommer til sin egen opplevelse av prosessen.

5 Drøfting

I denne delen av studiet vil jeg dra enkelte linjer fra analysedelen, og drøfte hvordan disse kan bidra til å identifisere god praksis, og til å få en bedre forståelse for hvordan man formidler, forkynner og underviser om tilgivelse. Hensikten med fokuset vil være å styrke kirken i møtet med enkeltmennesket, og bidra til kompetanse slik at kirken kan være et relevant sted for mennesker å komme med hele seg, også med det som kan oppleves som uforståelig.

Hovedlinjene trekker jeg basert på empirisk innsamlet materiale, teori og egen forforståelse, samt basert på spørsmålsstillingen i oppgaven.

5.1 Tilgivelse som prosess og handling

Teorien anvendt i denne studien beskriver tilgivelse som en slags samhandling, hvor krenkeren innrømmer skyld, og ber om tilgivelse, mens det er opp til den krenkede å tilgi. Funn i studien tyder derimot på at tilgivelse i stor grad initieres av den krenkede også uten innrømmelse av skyld. Intervjupersonene i studien opplevde et sterkt behov for å tilgi, uten innrømmelse eller å bli kommet i møte, de opplyser derimot om behov for å tilgi for sin egen skyld. Tilgivelsesprosessen ble startet av dem selv, og de opplyste selv krenkerne om at de hadde tilgitt, og plasserte selv skylden uten innrømmelse. Ved å selv ta dette initiativet endret de sin egen oppfattelse av maktbalansen, men er det en reell endring? Kleiven (2016) forutsetter at maktbalansen endres i et oppgjør før tilgivelse kan skje (Kleiven, 2016, s. 164), og han henviser til Tillich som omtaler tilgivelse som å forening av det som er adskilt (av krenkelsen) (Kleiven, 2016, s. 155). Også Denham et al. (2005) og Leer-Salvesen (1999) forutsetter en form for oppgjør for at tilgivelse skal forekomme (Denham et al., s. 129, Leer-Salvesen, 1999, s. 22). Teorien forklarer at tilgivelse som en prosess, men forutsetter likevel at en innrømmelse må skje før tilgivelsesprosessen starter.

Gamlunds (2009) tre sentrale elementer for hva tilgivelse er forenkler teorien noe:

1: Tilgivelse er en handling eller prosess 2: Tilgivelse forutsetter en krenkelse eller gal handling 3: Det forutsetter at offeret gir slipp på , eller kommer over vreden og hevnen (Gamlund, 2009, s. 22-37). Disse elementene forutsetter ikke innrømmelse av skyld, men derimot at den krenkede gir slipp på/kommer over vreden. Intervjupersonene forteller alle at de ønsker å gi slipp på bitterhet og sinne, og at dette ønsket initierer at de tilgir. Det opplyser

også at dette tar tid, at det er en prosess de står i, og kanskje bør Gamlunds element nr. 3 justeres til: Det forutsetter at offeret *ønsker* å gi slipp på, eller komme over, vreden og hevnen. Gamlund skiller i avhandlingen mellom to former for tilgivelse; den betingede som et resultat av at innrømmelser og anger hos krenkeren, og den betingelsesløse som er tilgivelse uten innrømmelse av skyld og mer enn man egentlig kan forvente (Gamlund, 2009, s. 22-37). Informantene i studien tilgir, men ikke betingelsesløst. De tilgir for sin egen skyld, og en av betingelsene for å tilgi er å selv plassere skyld, og å legge ansvaret over på krenkeren selv om krenkeren ikke innrømmer skyld. De tilgir ikke på grunn av kjærlighet, men for å slippe smerte. Min påstand er at dette ikke er betingelsesløs tilgivelse, betingelsen er den krenkedes plassering av skyld, og endring av maktbalansen i relasjonen. Gamlunds inndeling stemmer dersom eneste betingelse for tilgivelse er innrømmelse av skyld. I flere tilfeller er dette umulig; krenkeren kan ha dødd, være syk, den krenkede sitter igjen etter et drapsoffer, eller krenkeren benekter sitt egen ansvar. Når Klungland etter NOKAS-ranet tilgir sin fars drapsmann, er det med betingelsen å slippe å være bitter, for å kunne gå videre (Magnus og Snekvik, 2013). Leer-Salvesen (1999) omtaler også denne betingelsesløse tilgivelsen som en sjelden mulighet, en nærmest overnaturlig gave (Leer-Salvesen, 1999, s.18). Jeg ser ikke bort fra at det kan forekomme, men empirien i studien viser at tilgivelse uten innrømmelse ikke nødvendigvis er en betingelsesløs tilgivelse.

Når intervjupersonene tilgir på tross av manglende innrømmelse av skyld, og når de i stor grad må jobbe med å gi slipp på vreden, kan vi spørre om det er en reell tilgivelse som har foregått. Basert på teoriene vil svaret helle mot "nei". Det er et *ønske* om å tilgi, et behov fra den enkelte, men uten innrømmelse vil ikke skyld kunne plasseres, og uten skyldplassering vil man ikke kunne gå videre. Maktbalansen vil være ujevn siden krenkeren ikke innrømmer, og balansen derfor ikke endres, og reell tilgivelse vil ikke ha foregått. Intervjupersonene vil i stor grad være uenig i dette. Deres behov for å tilgi oppleves reelt, og den langvarige prosessen gjør at de tar ansvar for å endre maktbalansen ved å plassere skyld og initiere en tilgivelse av en krenkelse som ikke er innrømmet skyld for. Spørsmålet er om teorien tar høyde for enkeltmenneskets evne til å plassere skyld, og til å bearbeide krenkelser. Min påstand, basert på funn i studien, er at teorien trenger å korrigeres noe. Når Kleiven (2004) omtaler tilgivelse som et av hovedordene i kristenlivet (Kleiven, 2004, s. 100) beskriver han forholdet mellom Gud og mennesker, men også mellommenneskelige forhold. Fratar vi det postmodernistiske mennesket ansvaret for å stå opp mot urettferdighet? Fratar vi mennesket evnen til å velge? Kleiven (2004) sikter til at tilgivelse også baserer seg på en forståelse av egen verdighet

(Kleiven, 2004, s. 99). Basert på funn i studien vil jeg påstå at teorien mangler aspektet egen forståelse av verdighet, og anerkjennelse av evnen den enkelte kan ha til å definere og plassere ansvar uten behov for en innrømmelse.

Dette innebærer ikke at en ikke skal trenge en innrømmelse, eller at alle skal tilgi uansett om det innrømmelse og anger forekommer eller ikke. Det innebærer muligheten for at det kan skje, og at teorien må romme også dette. Tilgivelse er vanskelig, og selv om intervjupersonene i denne studien tilgir for sin egen skyld, plasserer de likevel skyld, og tar ikke eget ansvar for det som har skjedd.

Dette innebærer heller ikke at alt skal tilgis. Dersom teorien anerkjenner menneskets egen evne til å plassere skyld og derfor tilgi, må den og anerkjenne evnen til å plassere skyld og ikke tilgi. Hauges (2017) artikkel ”Skal vi tilgi mer enn Gud?” er fortsatt aktuell: det må aksepteres at ikke alt må tilgis (Hauge, 2017, s.10-12), og det må aksepteres at mennesker kan oppleve krenkelser som er til å tilgi. Samtidig må enkeltpersoners eget valg respekteres: Dersom en velger å tilgi, og en velger å ikke tilgi, må valget respekteres.

5.2 Tilgivelse som moralsk valg

Samtlige informanter i studien opplyser at de *velger* å tilgi. Den personlige drivkraften er å slippe å leve i hat og bitterhet, og et ønske om å se framover. Flere trekker like fullt fram at det *riktige* er å tilgi. Basert på at alle intervjupersonene har en tilknytning til kirkelig kontekst, kan dette leses som en moralsk forståelse av hvordan vi behandler våre medmennesker: Vi skal tilgi fordi det er riktig ut fra normer og moral i samfunnet vi tilhører. Dette valget beskrives av intervjupersonene som utfordrende, og selv om ønsket har vært at valget skal preget av moralsk refleksjon, er den utløsende faktoren for å tilgi mer personlig: Tilgivelse er selv å slippe og leve i bitterhet. Kan man si at tilgivelse er et moralsk valg likevel? Basert på intervjupersonene i denne studien, er bevisstheten av tilgivelse som et ”riktig” valg tydelig til stede. Refleksjon omkring hva som er riktig eller galt ved å tilgi er til stede, og samtlige peker på at ”det riktige” vil være tilgivelse. Spørsmålet blir da hva det er som former denne moralske tanken, og hvorfor det ikke er det som er det utslagsgivende når intervjupersonene velger å tilgi? Er det er ekte moral implementert av den enkelte, eller er det en moral som ikke er styrende for den enkelte men en litt ”fjern” ønskeleveregel? Informantene har forskjellige bakgrunn, og ulike erfaringer, men samtlige peker på hva som er rett (å tilgi), og hvorfor det

er vanskelig for dem. Ordet tilgivelse vekker fortsatt religiøse assosiasjoner hos mennesker. Gudstroen har kanskje endret seg, men behovet for å være en del av et trygt fellesskap er fortsatt til stede, og kanskje ligger ønsket om å kunne tilgi for fellesskapets beste som en ”urkraft” i mennesket (Leer-Salvesen, 1999, s. 161)?

Hva ligger til grunn for den moralske tanken at det beste er å tilgi? Er det forkynnelse? En ”urkraft” i mennesket? Et behov for å gjøre godt? Er det kulturen vi lever i? Jeg besvarer ikke dette i denne studien, men tar utgangspunkt i at vår moral baserer seg på de normene og reglene vi lever etter i samfunnet vårt. Da Klungland tilga sin fars morder (Magnus og Snekvik, 2013) på Skavlan en fredagskveld, ble dette slått stort opp i media. Fortellingen om tilgivelsen berørte mange mennesker, og det er verd å merke seg at han poengterte at han tilga fordi han selv ikke ønsket å leve i bitterhet. Det var riktig å tilgi, men tilga han fordi det var riktig, eller tilga han for å slippe destruktive tanker? Denne studien gir ikke svar på tilgivelser i beste sendetid, men Klunglandsaken reflekterer informantene: Vi vet det er bra å tilgi, men det er vanskelig. Jeg tilgir likevel fordi det vil hjelpe meg. Det kan være nødvendig å fokusere på hvorfor man mener det beste er å tilgi, hvorfor tilgivelse som dyd en del av vår moralske kodeks? For intervjupersonene har det moralske ved å tilgi vært tilstede i vurderingene, både som positiv drivkraft, men også som en belastning, som når intervjuperson B prøver å tilgi igjen og igjen og igjen fordi det er det han mener å ha hørt han må. Jeg vil også rette fokuset på de som ikke greier å tilgi, eller ikke ønsker å tilgi. Å ikke gjøre det som er moralsk ”riktig” kan oppleves som en byrde (Hauge, 2017, s. 8). Hva innebærer egentlig vår moralske kodeks? Er det på tide å utdype moralen noe, og anerkjenne at ikke alt kan tilgis? Er det på tide å anerkjenne og tydeliggjøre at mennesker som ikke greier å tilgi er like ”gode” som de som tilgir, og anerkjenne de som ønsker å tilgi men ikke får det til? Jeg ønsker å utfordre kirken til å anerkjenne at tilgivelse er vanskelig, og til å anerkjenne mennesket mulighet til å velge, og teorien til å i større grad fokusere på den enkeltes erfaring knyttet til initieringen av tilgivelse.

5.2.1 Å holde ”telefonlinja” åpen

Felles for intervjupersonene er at de har opplevd et slags ”krav” om å tilgi. Hos et par har det vært uttalt, men de fleste beskriver en opplevelse av at det snakkes mye om å tilgi, og at de opplever et slags press, som for noen av dem har vært med på å føre dem bort fra kirken. Det enkelte kristne fellesskaps normer og moralkodekser skal fungere som regulering for hva som er bra og ikke bra i en forsamling, og fellesskapets håndtering av utfordrende situasjoner vil

være avhengig av hvilke normer som ligger til grunn for forsamlingen (Leer-Salvesen, 2009, s. 180-183). Sårbarheten i at reaksjoner er sterkt knyttet til normer, er muligheten for misbruk, for overfokusering på enkelte områder, og uklarheter i hva som egentlig sies siden normer ofte er ”taus” kunnskap. Leer-Salvesen(1999) avviser forestillingen om at vi må tilgi for å blidgjøre Gud slik at han viser nåde, og beskriver Barths tale om Guds tilgivelse som en suveren kjærlighetshandling, som ikke setter betingelser (Leer-Salvesen, 1999, s. 170-171). Tilgivelse kan være en vanskelig prosess, men forestillingen om at en ved å ikke greie å tilgi ”blokkerer” for Gud, må avvises.

5.2.2 Å sette ord på det som har skjedd

For å kunne ta et valg om å tilgi, må man vite hva man har å forholde seg til. Et av elementene som kom fram hos intervjupersonene var behovet for anerkjennelse *av det som faktisk hadde skjedd*. Intervjuperson A og B omtalte begge at de hadde gjort mye ut av seg i perioder de følte seg små, men når de ble møtt med noen som så dem og som satte ord på krenkelsene kunne de gå inn i prosessen med å akseptere, en prosess som endte opp i en tilgivelse initiert av dem selv. Kleiven (2004) omtaler viktigheten av de erfaringsnære ordene når kirken omtaler krenkelser. Forståelige og beskrivende ord skaper nærhet til hendelsen, mens de mer profesjonaliserte ordene skaper en distanse som gjør at det kan være vanskelig å faktisk ta inn over seg hva den krenkede har vært utsatt for (Kleiven, 2004, s. 127-129). Min påstand er at kirken i stor grad fortsatt velger de erfaringsfjerne, profesjonaliserte orda når det gjelder krenkelser, kanskje for å unngå å velge side, eller å unngå å øke konfliktnivået, men intervjupersonene opplever at anerkjennelsen som ligger i å beskrive med erfaringsnære ord som viktig.

En utfordring for kirken er at en forvalter fellesskapet samtidig som man forvalter enkeltmennesker. Indrebø Hovland (2003) beskriver hvordan kirkens forkynnelse kan oppleves skamforsterkende i stedet for å være et redskap til frigjøring fra skammen (Anstorp et al., 2003, s. 51-53). Dersom mennesket opplever at det ikke strekker til, og får forståelse av at det er uverdigg, vil det kunne ha store vanskeligheter med å motta Guds kjærlighet. Indrebø Hovland beskriver også ”de andre stemmene” som direkte og indirekte overdøver budskapet om nåde (Anstorp et al., 2003. s. 52). Kirkens verbale og nonverbale forkynnelse kan oppfattes som Guds skuffelse over oss enkeltmennesker, og hans behov for at vi angrer og omvender oss, mens poenget med forkynnelse om skyld og ansvar egentlig ligger i at

mennesket skal vende seg til de andre, de som trenger en mest (Anstorp et al., 2003. s. 47-50). Intervjupersonene har kjent på utilstrekkelighet siden de ikke klarer å tilgi på den måten de oppfatter at kirken mener de skal tilgi, og etterspør større tydelighet fra kirkens side på hva som skjer når de ikke klarer å tilgi; vil relasjonen til Gud forringes?

5.2.3 Skam

Flere av intervjupersonene beskriver følelsen av skam. For noen av dem gikk det lang tid før de fortalte noen om krenkelsen de har vært utsatt for, og de opplevde at skamfølelsen økte i møtet med andre mennesker også når andre mennesker ikke sa noe. Skam er redselen for å blottstille seg, og for intervjupersonene har det vært skam knyttet til det å være utsatt for en alvorlig krenkelse, og skammen over å ikke greie å tilgi innebærer at de ikke oppfyller det de oppfatter som det kristne kravet. Dette har vært med på å forverre situasjonen. Min påstand ut fra dette er at kirken må få kompetanse og et erfaringsnært språk som omhandler den enkeltes situasjon. Skam er en naturlig reaksjon, men kan være utfordrende og usunn. Den destruktive skammen påvirker den enkeltes identitet og selvbylde (Farstad, 2011, s. 37), og dersom skammen øker i møtet med kirken, vil mennesker som ikke klarer tilgi kunne oppleve destruktiv skam. Møtet med kirken og relasjonene som oppstår vil være av betydning for skamfølelsen. Kunnskap, kompetanse og erfaringsnære ord vil kunne redusere utviklingen av destruktiv skam (Farstad, 2011, s. 69-73).

5.2.4 Skyldspråk

I det innsamlete materialet forekom det flere ganger eksempler på hvordan intervjupersonene tar på seg skylden for krenkelsen de har vært utsatt for. Jeg vil dra ut erfaringslinjen at mangelen på anerkjennelse og å få høre ord som bagatelliserer krenkelsen, er med på å plassere skyld hos den krenkede. Tengney et al. (2005) sitt moralske barometer (Tangney, et al., 2005, s. 143-144) skal hundre uønskede handlinger, men dersom skyldspråket får den krenkede til å utvikle en usunn skyldfølelse, kan skam- og skyldfølelsen være til merbelastning for den krenkede, og hindre tilgivelse dersom det er målet. Kirken må unngå ord som kan overføre skyld og skam til den krenkede. Hovland (2003) forutsetter et ansvarlig subjekt som står til regnskap for Gud (Hovland, 2003, s. 47-48). Når det enkelte subjekt står i sentrum i talen om skyld og synd kan krenkeren og den krenkede oppleve seg som like

skyldige siden begge står til rette for Gud (Hovland, 2003, s. 49). Kirkens forkynnelse om skyld vil kunne forsterke skyldfølelsen hos den krenkede, og selv om teologien omhandler Guds nådige relasjon med oss mennesker, er det viktig å ha kunnskap om at forkynnelsen vil kunne være skampåførende: fokuset på tilgivelse i kristen forkynnelse kan være med å understreke den krenkeds opplevelse av egen skyld. Kristendommen forkynner ubetinget nåde, men skyldspråket kan være med på å overdøve og påføre krenkede mennesker skyld (Hovland, 2003, s. 51-52).

5.3 Tilgi oss vår skyld slik vi tilgir våre skyldnere

Guds tilgivelse er betingelsesløs, og Gud er på de krenkeds side ((Kleiven, 2004, s. 91-95). Likevel opplever intervjupersonene i studien at det kreves at de tilgi selv også. Der teorien forutsetter innrømmelse og maktbalanse, oppleves tilgivelseskravet som et ubetinget krav nærmest for å blidgjøre Gud (Leer-Salvesen, 1999, s. 170-171). Leer-Salvesen (1999) beskriver hvordan bønnen ”tilgi oss vår skyld slik vi også tilgir våre skyldnere” (Matt 6, 12) kan oppfattes som et etisk imperativ hvor du skal tilgi fordi du selv har blitt tilgitt (Leer-Salvesen, 1999, s. 166). Jeg har vært innom behovet for å korrigere teorien, og vil også korrigere dette kravet. Dersom bønnen i Vår Far tolkes som et krav om å tilgi for å opprettholde fellesskapet med Gud, vil jeg påstå at bønnen tolkes feil. Leer-Salvesen (1999) finner tolkningen i sin empiri til boka *Tilgivelse* (Leer-Salvesen, 1999, s. 171), og Baasland (2009) omtaler Guds tilgivelse som en inspirasjon til å fristille andre fra skyld (Baasland, 2009, s. 142). Denne tolkningen vil jeg påstå gjør seg gjeldende siden man lar bønnen stå ukommentert, og lar fokuset være på de retningslinjene bønnen gir for det fellesskapet, og hvordan en slik levemåte kan være til det beste. Guds nåde er derimot ikke avhengig av menneskelig blidgjørelse.

Bønnen Vår Far (Matt 6, 9-13) er viktig, inspirerende og utfordrende, og siden det står at Jesus lærte disiplene å be slik, plasseres bønnen i en særstilling. Jeg vil likevel utfordre kirka til ikke å la den stå ukommentert. Hvor mye du har tilgitt må ikke oppleves som en målestokk på hvor kristen du er. Jeg vil utfordre kirken på å ta ansvaret for å undervise hva som ligger i denne bønnen, og til å ta på alvor at tilgivelse ikke er et krav. For informantene i studien oppleves tilgivelseskrav selv om ingen har bedt dem om tilgivelse, og kirken må anerkjenne at ofte vil ikke krenkere be om tilgivelse eller angre, slik at den dynamiske relasjonen som

utgjør teoriene rundt tilgivelse, ikke er der. Jeg vil utfordre kirken til å ta på alvor at krenkelser og tilgivelse ikke følger et mønster, og anerkjenne at tilgivelse ikke nødvendigvis handler om andre enn den krenkedes behov for å slippe bitterhet. Jesus er på de krenkedes side, men når krenkede mennesker opplever at det kreves en tilgivelse, legges ansvaret i så stor grad på dem, at det kan oppleves som om Gud står på krenkerens side. Min påstand er at kirken står i fare for å være med på å forsterke krenkelsen dersom tilgivelse kreves.

Mennesker er ikke guddommelige, og Barth peker på at Gud, ikke mennesket, er subjektet i den guddommelige tilgivelsen (Leer-Salvesen, 2006, s. 69). Forstått slik skal vi ikke tilgi for Guds skyld, men for vår skyld, coram hominibus. Tilgivelse er en mulighet, og ikke en premiss. Kleiven (2017) uttaler som en forklaring at Gud tilgir, men vi ikke kan og ikke skal stille krav om å tilgi hverandre av den grunn (Kleiven, 2017, s. 65). Forstått slik får bønnen et annet innhold: Det kan være til fellesskapets beste om en tilgir, men det skal aldri være et krav, og det er fullt mulig å ikke tilgi. Når intervjupersonene bruker ordene ”jeg prøver å tilgi” opplever tilgivelsen som en prosess, uten at krenkeren ber om tilgivelse, kan det være enda mer problematisk å be tilgivelsesbønnen i Vår Far. Behovet hos den enkelte til å tilgi for sin egen skyld utfordres i bønnen ved at det blir et stort skille mellom Guds nådefulle tilgivelse og menneskets tilgivelse for seg selv. Kirkens kunnskap om mennesket selvoppholdelsesdrift i tilgivelse må økes, og må gjenspeile forkynnelse og undervisning. Leer-Salvesen (1999) oppmuntrer til å kunne be ”tilgi oss vår skyld selv om vi ikke klarer å tilgi våre skyldnere” (Leer-Salvesen, 1999, s. 167) og kanskje er det nødvendig at man har større fokus på dette aspektet ved tilgivelse: Som en gave gitt av en nådig Gud uten krav, og med forståelse for det menneskelige i å prøve, i å feile og i å være i en prosess.

5.4 Tilgivelse og forsoning: å forsone seg med seg selv

Da intervjupersonene fortalte om tilgivelsesprosessen, uttalte flere at de tilga for å forsone seg selv med krenkelsen, og for å kunne gå videre i eget liv. Leer-Salvesen (2009) beskriver at det er mulig å tilgi uten forsoning av relasjoner, men problematiserer hvorvidt det er mulig å forsones uten tilgivelse, og henviser til Morton Deutsch sin forklaring av forholdet mellom tilgivelse og forsoning på følgende måte: Forsoning er slutten av en prosess som tilgivelsen er begynnelsen på (Leer-Salvesen, 2009, s. 12).

Forsoning er et ord som rommer mye, blant annet forsoning mellom mennesker, folkegrupper eller partier, men det rommer også forsoningen den enkelte gjør med sine erfaringer og sin fortid. Intervjupersonene bruker forsoning på flere måter, men det ser ut til at å forsone seg med krenkelsen er et av motivene for å initiere tilgivelse uten at krenker har innrømmet skyld eller tatt ansvar, slik informantene gjør. Informantenes erfaring med forsoning for å slippe å leve med negative følelser som et av de viktigste argumentene for å tilgi, peker på en annen forståelse. Intervjupersonene uttalte i liten grad behov for forsoning med krenkerne med hensikt å gjenopprette en relasjon. I tilfellene forsoning mellom relasjoner ble nevnt, var det tilskuere til krenkelsen man i stor grad ønsket forsoning med, herav mor for de som hadde vært utsatt for vold og overgrep. Ønsket om forsoning mellom partene i krenkelsen var ingen drivkraft for tilgivelse, men å forsone seg selv med det som hadde hendt ble uttalt som en viktig drivkraft.

Kanskje er det en sekulær forståelse av forsoning som gjør seg gjeldende, uavhengig av den kristne forståelsen av tilgivelse og forsoning også som en av retningslinjene for menighetsfellesskapet, men det er verd å merke seg at for intervjupersonene i studien var det viktigere å forsone seg selv med krenkelsene en hadde vært utsatt for, enn å forsone seg med krenkerne. Det er verd å spørre seg om forsoning med krenkerne hadde vært viktigere dersom innrømmelse av skyld hadde forekommet. Å forsone seg med fortiden, seg selv og med krenkelsen har bidratt til at intervjupersonene plasserer skyld, endrer maktbalansen og initierer tilgivelsesprosess også der innrømmelse ikke forekommer. Selvoppholdelsesdriften fører til noe som kan ligne på betingelsesløs tilgivelse, men betingelsene er til stede: Jeg tilgir. Jeg plasserer skyld. Jeg endrer maktbalansen.

6 Konklusjon og utblikk

6.1 Funn

Hovedproblemstillingen i denne studien var: *Kampen for tilgivelsen. Tilgivelseserfaringer fra krenkede mennesker og deres møte med kirken. Hvilke erfaringer har hatt betydning for forståelse av tilgivelse, og hvilken rolle spiller kirken i forhold til den enkeltes erfaring?*

Gjennom analysen av datamaterialet har jeg identifisert kjennetegn på innholdsforståelsen av begrepet tilgivelse, funnet erfaringslinjer fra tilgivelsesprosesser, funnet kjennetegn på hvordan den enkelte opplever kirkens rolle i prosessen og identifisert hvordan informantene mener kirkens rolle bør være og samlet noen erfaringslinjer for informantenes lærdom av prosessen. Tilgivelse som fenomen er vanskelig å definere, men forskjellen mellom teori og erfaringen den enkelte hadde gjort seg, var påfallende, og jeg vil påstå at dersom teorien skal romme erfaringen, må det tas større høyde for enkeltpersoners egenskap til å fordele skyld, og deres opplevelse at et reelt behov for, og ønske om, å tilgi. Basert på funn i studien vil jeg påstå at teorien mangler aspektet egen forståelse av verdighet, og anerkjennelse av evnen den enkelte kan ha til å definere og plassere ansvar uten behov for en innrømmelse.

Påfallende er det også at informantene opplever at kirken i stor grad krever tilgivelse uten at kirken snakker så tydelig om det, og uten at den enkeltes situasjon er kjent for kirken. Her ligger et potensial til utvikling for kirkens kommunikasjon.

Analysematerialet var rikt, og jeg har laget oversikt over tips og råd kirken kan ta med seg inn i arbeidet med å se på egen kommunikasjon. Oversikten ligger som vedlegg 4.

6.2 Utblikk: begrensninger og relevans

Teorirammenettverket jeg benyttet var relevant og hadde sin styrke i nærheten til kirken og det religiøse livet, som var av betydning for studien. Svakheten ved å anvende Denham et al. sin definisjon (Denham et al., 2005, s. 129) viste seg at den i liten grad tok høyde for at tilgivelse ble initiert uten at innrømmelse av skyld forelå, og den samme mangelen fant jeg i teorien om maktperspektivet; erfaringene fra informantene viser at evnen til å justere

maktbalansen og fordele skyld uten krenkerens medvirkning (Kleiven, 2016, s.151-168). Det kunne vært interessant å belyse mer psykologisk forskning gjort på området, og fokusere på ledelse og opplæring av kirkeledere.

På diakonalt nivå var formålet med studien å øke kunnskap og bedre praksis. Datamaterialet var stort, men man kunne fått mer kunnskap ved å kun fokusere på hvilke erfaringer som ble gjort i møtet med kirken. Likevel er det klare tendenser i materialet som sier at det ikke er nok kunnskap om *opplevelsen* den enkelte har av å være i tilgivelsesprosess, og ikke minst at det er mye praksis som bør endres i møte med den enkelte. Bevisstgjøring og kompetanse på hva tilgivelse er og hva Bibelen faktisk sier er et nødvendig fokus. I tillegg ville studien utfordre kirkens møte med mennesker, og avdekke mangler i teori og praksis.

På individnivå var formålet å identifisere mulige redskap til å behandle tilgivelsesspørsmålet uten at det ble unødig vanskelig. Fokuset på den enkeltes evne til å plassere skyld og til å justere maktbalansen, samt kunnskap om at *vi ikke skal tilgi mer enn Gud* vil kunne være slike redskaper.

På samfunnsnivå var studiens formål å bidra til at mennesker kan få bedret livskvalitet og en lettere hverdag. Kunnskap om hva tilgivelse faktisk er og ikke er, samt fokus på at mennesker ikke må oppleve at de pålegges skam og skyld vil kunne lette hverdagen.

Den norske kirkes plan for diakoni definerer diakoni som: Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Kirkerådet, 2008, s.7). Alle fire punktene er sentrale i kirkens møte med mennesker, og legger man denne definisjonen til grunn for arbeidet kombinert med økt kunnskap om kommunikasjon, forståelse og kunnskap om menneskers skamfølelse, vil man være på god vei til å være en diakonal medvandrer i kampen for tilgivelsen.

Litteratur

Arendt, H. (1965). *Eichmann i Jerusalem: en beretning om det ondes banalitet*. Oslo: Pax Forlag

Arendt, H. (1996). *Vita activa. Det virksomme liv*. Oslo: Pax Forlag

Baasland, E. (2009). *Veien til forsoning. Tilgivelsens hemmelighet*. Oslo: Kagge Forlag AS

Datatilsynet (2016, 1. mars). *Hva er personvern?*. Hentet 06.05.2018 fra:
<https://www.datatilsynet.no/om-personvern/hva-er-personvern/>

Denham, S. A., Neal, K., Wilson B.J., Pickering, S., & Boyatziz, C.J. (2005). Emotional Development and Forgiveness in Children: Emerging Evidence. I Worthington, E.L (Red.) *Handbook of Forgiveness*. (s. 127-142). New York: Routledge

Det Norske Bibelselskap (2011) *Bibel*

Dietrich, S., Jørgensen, K., Korslien, K. K. og Nordstokke, K. (2014). Introduction. Diaconia as Christian Social Practice. I: S. Dietrich, K. Jørgensen, K. K. Korslien og K. Nordstokke (red.) *Diakonia as Christian social practice*. Oxford: Regnum Books International.

Farstad, M. (2011) *Skammens spor. Avtrykk i identitet og relasjoner*. Oslo: Conflux forlag

Førsvoll, R. (2003) *Fra synd, fra sorg, fra fare. Seksuelle overgrep i kirke og samfunn*. Oslo: Verbum

Gamlund E. (2009). *A Change of Heart : Essays in the Moral Philosophy of Forgiveness* (Doktorgradsavhandling). Det humanistiske fakultet, Universitet i Oslo , Oslo.

Gamlund, E. (2009, 01.09). Fortsatt tid for å tilgi. *Forskning.no* Hentet fra
<https://forskning.no/filosofiske-fag-religion/2009/08/fortsatt-tid-tilgi>

Hauge, A. (2017). Skal vi tilgi mer enn Gud? *Tidsskrift for sjelesorg I*, 2017. s. 4-17

Hovland, B.I., (2003) ”Du med nåden, jeg med skammen – å, hvor vi dog passer sammen”? Gud og mennesket i møte med overgrepserfaringer – Et teologisk bidrag. I: I Anstorp, T.,

- Hovland, B. & Torp, E. (Red.) *Fra skam til verdighet. Teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. (s. 100-134). Oslo: Universitetsforlaget
- Hjort, V. (2016) *Arv og miljø*. Oslo: Cappelen Damm
- Ibsen, H. (1871) Terje Vigen i: *Digte*
- Kirkerådet, Den norske kirke (2010). *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke*.
- Kirkerådet, Den norske kirke (2008). *Plan for Diakoni*.
- Kleiven, T. (2016) Makt til å tilgi. *Tidsskrift for sjelesorg* 2 2016. s.151-168
- Kleiven, T. (2004). *Når den utsatte blir usynlig – om seksuelle overgrep i kristne miljøer*. Oslo: Luther Forlag
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal
- Leer-Salvesen, P. (2009). *Forsoning etter krenkelser*. Bergen: Fagbokforlaget
- Leer-Salvesen, P. (1999) *Tilgivelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leer-Salvesen, P. (2017). Tilgivelsens tvetydighet. *Tidsskrift for sjelesorg* 1, 2017. s18-22
- Linde, H. (2017) *Talte dager*. Oslo: Gyldendal
- Løgstrup, K.E., (1991). *Den etiske fordring*. Oslo: Gyldendal
- Løgstrup, K.E. (2000). *Den etiske fordring*. Oslo: Cappelens Forlag a.s.
- Magnus, P.C. og Snekvik, L. (2013, 22.oktober). Offerets sønn til drapsmannen: -Naturlig å hilse hvis jeg treffer deg på gata. *Norsk rikskringkasting AS*. Hentet fra <https://www.nrk.no/dokumentar/har-tilgitt-farens-drapsmann-1.11305469>
- Mahoney, A., Rye, M.S. & Pargament, K.I (2005). When the Sacred Is Violated: Desecration as a Unique Challenge to Forgiveness. I Worthington, E.L (Red.) *Handbook of Forgiveness*. (s. 57-71). New York: Routledge

NESH (De nasjonale forskningsetiske komiteer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi) (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Hentet 06.05.2018 fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>

Olsen, P. (2013, 25.12). Da hun kom tilbake. *Sambåndet*. Hentet fra <http://sambaandet.no/2013/12/25/da-hun-kom-tilbake/>

Ringheim, G. (2015). *Det som ikke skulle skje. Fortellinger om overgrep. En dokumentar om hvordan Kirken håndterer seksuelle krenkelser blant sine egne*. Oslo: Gyldendal

Stålsett Follesø, G., (2003). Skam og skyld . I Anstorp, T., Hovland, B. & Torp, E. (Red.) *Fra skam til verdighet. Teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. (s. 100-134). Oslo: Universitetsforlaget

Tangney, J.P., Boone, A.L. & Dearing, R. (2005). Forgiving the Self: Conceptual Issues and Empirical Findings. I Worthington, E.L (Red.) *Handbook of Forgiveness*. (s. 143-158). New York: Routledge

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thunes, C. (2017) Fra søndagsskolegutt til forskningssjef. Intervju med Tormod Kleiven. *Tidsskrift for sjelesorg 1 2017*. s. 57-65

Vartdal, R., og Nøsen, A.E. (2017, 22.november). Biskopen fekk nakenbilete på SMS. *NRK Møre og Romsdal*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/mr/biskopen-fekk-nakenbilete-pa-sms-1.13789981>

Worthington, E.L (2005). Initial Questions About the Art and Science of Forgiving. I Worthington, E.L (Red.) *Handbook of Forgiveness*. (s. 1-13). New York: Routledge

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i diakoni ved VID (tidligere diakonhjemmet) og menighetsfakultetet, og holder på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er tilgivelse og forsoning, og jeg skal undersøke hvordan mennesker som har opplevd svik/krenkelser møtes av menighet og fellesskap, og få noen innspill til diakonal bruk i menighetene om hvordan man bør møte mennesker i slike situasjoner.

Jeg har lest litteraturen du har utgitt, og fulgt med i media på det som har blitt sagt der. Jeg ønsker videre å intervju deg med bakgrunn i det som ble presentert i boken, og kanskje få litt mer utfyllende og forklarende svar til det som kommer fram der. Spørsmålene vil dreie seg om erfaringer du har gjort, hvordan du ble møtt, hvilke opplevelser du satt igjen med etter dette, og hvilket forhold du har til menigheten/fellesskapet som møtte deg på den måten i dag. Jeg ønsker å ta opptak via ipad eller mac mens vi snakker, og jeg ønsker å kunne notere underveis. Intervjuet vil ta en og en halv time, og vi blir sammen eninge om tid og sted. .

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent en time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Siden du allerede har gitt ut fortellingen din i egen bok, ønsker jeg å få bruke navnet ditt, og opplysninger om hvordan du stiller deg til kristentroen i dag. Andre opplysninger av personlig karakter skal ikke komme fram . Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2018.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 95 23 80 69, eller sende en e-post til l-ness@online.no. Du kan også kontakte min veileder Kari Karsrud Korslien på VID på telefon 22 45 19 07 eller mail kari.korslien@vid.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen Liv Nesse Amundsen, Vollsøyveien 8, 4180 Kvitsøy

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av forsoning og tilgivelse og ønsker å stille på intervju.

Signatur Telefonnummer

Vedlegg 2: Intervjuguide

De innledende spørsmålene vil handle om å få intervjuobjektet til å si noe om opplevelsen sin, og om bakgrunnen for konflikten

- Kan du si noe om bakgrunnen din i menighet?
- Kan du fortelle om konflikten du var en del av?
- Hva var din rolle i konflikten, og hvem var involvert?
- Kan du gi en beskrivelse av hvordan det løste seg?
- Hvordan er din situasjon i forhold til menigheten og fellesskapet nå?
- Dersom du skal beskrive hvordan møtet med menigheten var, og hvem som var viktige i prosessen, kan du si noe om det?
- Hva tenker du kunne vært gjort annerledes?

Kan du si noe kort om historien din? Hvem var de påvirkede partene i konflikten?	Kunne andre gjort noe annet, kunne mennesker reagert på andre måter? Hvordan tenker du?
Kan du beskrive forholdet mellom deg og krenkeren da?	Er det noen som har gjort det lettere eller vanskeligere for deg å håndtere situasjonen? Hvordan og hva?
Hva tenker du om det nå?	Hvordan tenker du mennesker kan forsone seg selv med vonde hendelser og krenkelser
Hva tenker du om tilgivelse, er det mulig å tilgi? Har du tilgitt? Hvorfor/hvorfor ikke? Har du prøvd å tilgi?	Kan vi utenfor gjøre noe? Hvis du fortalte hendelsene til en diakon, hvordan skulle du ønske reaksjonen hadde vært? Hva kunne gjøre situasjonen lettere?
Hvordan møtte andre mennesker deg når de fikk høre historien din? Jeg tenker spesielt på fellesskapet du var/er en del av, hvilke erfaringer har du gjort deg der?	
Forsoning... går det an å tenke seg at du og krenkeren forsones? Er det andre du ville forsonet deg med? Hva tenker du om forsoning, hva er det?	
Har du forsonet deg med det som har skjedd? Går det an selv om du ikke har tilgitt? hvordan?	

Vedlegg 3: Anonymisert presentasjon av intervjupersonene:

A: Overgrepsutsatt og utsatt for mye vold gjennom hele oppveksten. Har i dag brutt med kirken, men ønsker tilhørighet, og anser kirken som viktig del av sitt liv.

B: Overgrepsutsatt av familie og andre gjennom store deler av oppveksten. Er i dag under kirkelig utdanning, og ansatt i kirke. Kirken er en viktig del også på den personlige arena.

C: Utsatt for alvorlig mobbing gjennom oppveksten. Har slitt mye psykisk i etterkant, og har i perioder vært suicidal. Sto som ungdom fram som homofil, og opplevde motstand hos medlemmer i kirken. Har brutt med kirken han tilhørte, men har engasjert seg i en annen kirke.

D: Har vært gjennom et vanskelig samlivsbrudd, hvor han opplever seg selv som den tapende part som ble forlatt. Har forlatt kirken han gikk i, men har sterke bånd og ønsker seg tilbake.

E: Har vært gjennom et konfliktfullt brudd med et, etter sigende, usunt kristent fellesskap. Har ingen kontakt med kirken nå, og er ikke delaktig i kristne sammenhenger.

Vedlegg 4: Utblikk

Område	Erfaringer	Hva bør gjøres?
Forklare Vår Far.	Mye usikkerhet knyttes til bønner om å tilgi slik vi tilgir våre skyldnere. Noen ber ikke bønner, andre får dårlig samvittighet. <i>Dersom alt skal tilgis alltid kan ikke jeg være kristen</i> (A).	Bevisstgjøres egen praksis i andakter, undervisning og bruk av bønner, ikke minst innen trosopplæringen. Undervis ledere, og pass på at det ikke blir enkle løsninger. Undervis om hva som ligger i de enkelte bønnene, og hva som ikke ligger i det. Jeg vil anbefale samtaler om dette i grupper, og i noen av gudstjenestene når bønner bes.
Å være en del av fellesskapet	Å bli bedt om å trekke seg unna, eller ”ta en pause” etter å ha blitt utsatt for en krenkelse kan være forståelig, men når det oppleves som om fellesskapet tar krenkerens side blir det mer vanskelig. Føler seg avvist og utfrys.	Ha klare retningslinjer for slike samtaler. Husk at det er mennesker i en sårbar fase i livet som en møter. Tenk grundig gjennom språket, og vis alternativer. Vis at en bryr seg, og selv om en blir bedt om å trekke seg litt tilbake en periode: ha tidsperspektiv for når vedkommende skal komme tilbake, og hold kontakten!
Velg erfaringsnære ord. Unngå skyldspråk	Å møtes med ord som oppleves som ”floskler”. Hvorfor kalle det ”samkvem” når det er et overgrep, en voldtekt? Hvorfor kalle det avstraffelse når det er vold? Presten sa oi, du har blitt utsatt for overgrep og incest (...) da skjønte jeg hvor alvorlig det var	Beskriv med vanlige ord hva konflikten er, eller hva synd er. Mennesker som har vært utsatt for krenkelser trenger å høre de ”ordentlige” orda. Ikke bruk kristne ord og uttrykk for hendelser, men velg orda som er nærmest mulig sannheten og som beskriver på best mulig måte. Dette krever mot og kunnskap, og å være nær nok ”vanlige mennesker” til at vi behersker det erfaringsnære språket.

Dersom noen velger å slutte	Når mennesker trekker seg unna fellesskapet, tror en at de andre er lettet. Tilsynelatende fortsetter de som før, og merker ikke at du er borte en gang. Mye tro og tvil kan være utfordrende, og erfaringene av å stå helt alene har vært forvirrende	Gå på besøk! Send en melding. Snakk gjerne om helt vanlige ting. Ikke nødvendigvis kristne ting; for noen er utfordringene inni seg forvirrende nok, men dersom de ønsker det er det riktig. Anerkjenn, se og vis at du bryr deg.
Bevissthet i konfirmantarbeidet	Konfirmanter er en sårbar alder, og mange drar med seg mye i den perioden. Kaos, lettvinde svar og liten oversikt over gruppa er utfordrende. Inviterer man ungdommer inn, må de tas på alvor	Vær nok trygge voksne til stede. Ha kunnskap om alderen, ikke tenk at alle ledere skal være ungdommer eller spesialet kule, vær trygg og bygg opp kompetanse om hva det vil si å være ungdom. Ikke tenk at konfirmantarbeidet er ”enkelt” eller ”et ork”, det er et viktig arbeid i en sårbar alder
Bevisst valg av sanger	Som et barn kommer hjem om kvelden og blir møtt av en vennlig favn: et av barna som sang denne kom hjem til en overgriper. En favn, en god far, det mannlige bildet på en Gud som holder rundt barnet er vakkert, men når erfaringene barnet har er overgrep og vold, blir bildet et annet. Eller Jesus spør om du er tøff nok til å møte mobbere med et smil. Mobbing er alvorlig, og slike sangtekster kan gi skyldfølelse!	Det er lett å tenke at vi ”skal vise en kjærlig far”, men her gjelder det å ha kunnskap nok til å forstå at en heller må lage andre, alternative bilder og ikke påtvinge et bilde som gjør vondt. Gå gjennom sanger som velges, vær bevisst at i grupper med barn, unge og voksne er det statistisk sett flere som sliter med vonde erfaringer. Erstatt sangene og bildene med nye og bedre beskrivende sanger.
WWJD?	Jeg er ikke Jesus. Jeg vet jeg må tilgi som han, men jeg greier det ikke. Jeg er ikke Jesus	Å ha Jesus som etisk forbilde er flott, men vis og undervis at det er det han er. Vi er ikke Jesus, og selv om vi skal være hans hender og føtter, er vi fortsatt mennesker og ikke Jesus. Forskjellen må bevisstgjøres, og ikke forenkles.